

FƏRİBA VƏFI

OYUNDAN
YORĞUN

Farscadan çeviren:
Lala CAVANSİR

Qanun - 2007

ÖN SÖZ

Güney Azərbaycandan olan Fəriba Vəfi müasir İran ədəbiyyatında tanınmış imzadır. Onun yaradıcılığından nümunələrin dili mizə çevrilmesi anadilli nəşrimiz üçün böyük qazancdır. Qərb yazı ənənələri ilə Şərq koloritini birləşdirməsi bu müəllisin nəşrini oxumağı zövqlü bir işə çevirir.

Bu kitaba daxil edilmiş "Qadınlar" hekayəsi ilə bir neçə il əvvəl tanış olanda aldığım böyük təsirlənmədən sonra xanım Fəriba Vəfi sevimli yazıçıları sırasına daxil olmuşdu. Onun hekayələrinin hərəsində bir böyük problem qaldırılır. Onlarda dövrümüzün patriarchal cəmiyyətləri, bir cinsin digəri üzərində istismarı, həyatı yaşılmaz və dayanılmaz edən bir çox gerçəklər zəkanın məhkəməsinə verilib.

Şərqi patriarchal ölkələrində özür sürən qadınların, yəni həm də bizim qadınların hə-

yatını cəmi bir neçə səhifədə ustalıqla açan bu realist hekayələrin incə kinayə qatı, həyatı dili, təsirli sonluqları var. Onlar bir hekayədən daha çox şeydir. Hər birində fəlsəfi sual, hər birində ictimai dəyişdiricilik gücü var. Bu müəllifin İranda olduğu kimi, Azərbaycanda da təfəkkürləri gəlişdirəcəyinə inamımız tamdır. Yetər ki, alışdığınıdan fərqli cür düşünmək istəyəsən.

Yazar Lalə Cavanşirin seçib çevirdiyi bu hekayələrdə hər biriniz öz ananızı, bacınızı, sevgilinizi, həyat yoldaşınızı, yaxud küçənizdən keçən qadınları görəcəksiniz...

Nərimin Kamal

4

Fərida Vəfi. OYUNDAN YORĞUN

XƏYANƏT

Biz dörd qadınıq. Birlikdəykən qəmli olanda belə, gülə bilirik. Biz dodaq boyalarımızı və ənliklərimizi bir-birimizə uzadırıq. Əl-əl gəzən kiçik aynada özümüzə baxırıq. Sözlərimiz uşaqlarımızdan başlayıb ərlərimizdə bitir. Elə ona görə də səslərimiz öncə incə və yumşaqdır, amma get-gedə kobudlaşır. Biz dərin bir zövqlə xəyanətlərimizdən danışırıq.

İndi biz bir-birimizi çox yaxşı tanıyırıq və hər kəsin necə xəyanət elədiyini bilirik. Bislərdən biri hər zaman halımızı qarışdırır. O, əsəbləşəndə ərinə tüpürcəkli kabab bişirir. Bizə iyrənc əhvalatlar danışır. Ətimiz ürpəşir. Qulaqlarımızı tuturuq və daha artıq danışmasın deyə, yalvarırıq. Qəhqəhəylə gülür və yenə bir xeyli danışır. Bizcə o gəlmiş bir

5

Fərida Vəfi. OYUNDAN YORĞUN

qadın deyil, çünki intiqam almaq üçün ancaq bir yol tanıyor.

Bizlərdən biri ərini gizli-aşkar çalıb-çapır. Bu işi yatıb-qalxanda, evdə, ya da alış-verişdə görür. O, ərini soymaq üçün hətta elektrik və su fişlərini dəyişir. Hər an bir şey alıb-verməkdədir. O, əsl sehrbazdır.

Mən həyatımı daha fərqli düzənləmişəm. Illərdir mənim ərim ya evdəki divandır, ya divar dibindəki soba, ya da hətta masa üstündəki boşqab. Mən duyğularımı ondan almışam. Indi o evdə olması gərəkən bir kişi şəklindən başqa hər şəklə girir.

Ancaq içimizdən biri hələ xəyanətindən danışmayıb. Hamımız gözlərimizi ona dikirik. Dostların arasında kimsə sərrini saxlamamalı. Bizcə, onun xəyanəti təzə bir xəyanət növüdür. Cünki o, qonaqlıq başlayan-dan bəri soyuq üzündəki təbəssümsüz dodaqlarını saxlayıb. Oturacaqlarımızı ona yaxınlaşdırırıq və gözlərimiz həycandan parıldayırlar.

Hamını cana doyuran bir səssizlikdən sonra gözlərini yumur və ağır-ağır deyir:

"mən də... mən də xəyanət eləmişəm."

Rahat nəfəs alırıq. Bizlərdən biri soruşur:

"hə, sağ ol... dalısın de."

"Ona yox. Özümə."

"Ah, nəcə də şairanə! Necə də şairanə" - deyirik.

"Bütün bu illər boyu heç vaxt istədiyim kimi yaşamamışam."

"Axı istədiyin nəydi?"

"Bilmirəm... indi artıq bunu da bilmirəm."

Hamımız sakitik. Bizlərdən biri ənliyini çantasından çıxarıb hamiya uzadır. Güzgüyü baxmadan yanaq və dodaqlarımızın boyasını çoxaldıb evimizə qayıdırıq.

A

MƏNİM ÜÇÜN BİR SAZ

Əzizim Gülü, salam.

Dünən zəng elədin və o neçə dəyərli dəqiqədə deyə biləcəyin bir çox şeyin yerinə, məktub yazmırıam və... - deyə deyindən və deyindən. Telefonda da dediyim kimi, hər şey elə gördüğün kimidi. Bir də ki, mən o qədər də tənbəl deyiləm. Teleqraf kimi olsa, bir-birinə oxşasa da, hər iki aydan bir sənə məktub yazırıam. Amma, əziz Gülü, bütün bu yazdıqlarım elə bizim həyatımız kimidir.

Hər səhər Əsgər Nuşunu uşaq bağçasına aparır. Əfşini də ya dərsə qoyuruq, ya da mən özümlə iş yerimə aparıram. Günortadan sonra yorğun-arğın geri gəlirəm. Uşaqları yatırdıram, sonra da təmizliyə, yemək bişirməyə başlayıram. Hələ işlərim bitməmiş Əsgər yoldan gəlir. Gərək ona da yetişəm. Sonra hal-hövsələmiz yerində olsa, çıxıb küçədə bir dövr gəzib, özümüzdən də solğun

8

insanlara baxıb, bir dənə də dondurma uşaqlara alıb qayıdırıq. Şamı yeyib yatırıq.

Məktəblər açılana qədər Əfşini özümlə işə aparmalıyam. Yazıq uşaq, orda da hövsəlesi çatmir. Qayçını bir masadan götürüb başqasının üstünə qoymaqdan, parçaları tikötikə doğramaqdan başqa işi yoxdur. Pişik kimi masaların altında gəzir. O qədər gəlib gedir ki, qızlar dilə gəlirlər. Arada bir başım aylısa, rəngli parça qırıntılarından ona bayquş, ya da dovşan düzəldirəm. Çox vaxt da Kəmali bəyin yanında olur. İş yerimizin künçündəki dağınıq otaq yadındadı hər halda... Bir gün səhər yer sahibi kartonları və bütün artıq əşyaları bayırə atdır. Otağı bir kişiye içarəyə verdi. Kişinin dağınıq saçları, mehriban gözləri var. Bura gələndə on dəfə salam verir, sağollaşanda işə dal-dalı gedir.

Çirkli otağın təmizlənməsi iki gün çəkdi. Indi divarda rəsmlər, tar, ağacdən bir kamança var. Yerə də xoş rəngdə bir kilim sərilib. Er-təsi gün yer sahibinin məğmun üzü dümdüz gəlib Kəmalinin otağına girəndə görülməliydi!

Hər gün iki-üç nəfər növbəylə bu otağa gəlib Kəmalidən tar öyrənir. Onun dərsi başlayanda qızlar sınıq maqnitafonun başına bir yumruq çırpıb Kəmaliyə qulaq asırlar. Əfşin otağın qapısında dayanır. O qədər orda durur ki, Kəmali onu yanına çağırır. Kağız-qələm gətirir. Quş, balıq, dəniz... çəkməsini istəyir.

Elə Kəmalinin ayağını bizim iş yerinə açan da bu Əfşiniydi. Qızlar yavaş-yavaş ye-

9

məklərindən ona da ismarladılar. Onun da işi oldu rəssamlıq və musiqi haqda bol-bol danışmaq. Qızlara deyir: "dizayn öyrənsəz, daha hünərli bir dərzi olarsız..."

Keçən cümə axşamı Əsgər qəflətən iş yerimə gəldi. Kəmali ariq və sümüklü barmaqlarıyla saqqalını darayıb danışındı. Əsgər qulağının ucunu qaşdı. Onu götür-qoy eləyirdi. Həmişə "mən adamları ilk görüşdə tanıyıram" deyir. Ordan çıxanda Əsgər dedi: "Bir danqı əskikdi.*"

O qədər güldüm ki, gözümüzdən yaş çıxdı.
Dedim:

"Hə, bir az qarışığı var, amma yaxşı uşaqdı."

Yaxşı, bu da istədiyin təzə şey... Mənim iş yerimdən, qızlardan, müştərilərdən, parçanın qiymətlindən verdiyim təkrarı məruzələrə Kəmali də artıb. Əgərlə mən ona gülürük.

Əsgər deyir:

"üz versən, o bir-iki tələbəsini də buraxar, gələr oturar qızlarla mirt vurar."

Ordibəhest ayı.

Canım mənim, Gülü!

Dil öyrənə bilmirəm. Həvəsim yoxdur. Bizim durumumuz fərqlidir. Sən Avropadasan,

* Güney Azərbaycanda "bir az başı çatmır" ifadəsinin qarşılığı

mən isə bu kiçik şəhərdə... Həkim xanım, resepti dəyişdir. Bəzən həyatımın bu iynə-sapla bir-birinə tikildiyini düşünürəm. Heç bir şey dəyişmir. İndi Əsgər də gələr. Bu günlər hava çox isti keçir. O, ağır işlə istinin acığını bizim canımızdan çıxır. İndi gəlib görsə şərbət hazır deyil, səsi çıxacaq. Sənə məktub yazacam.

Tir ayı.

Əziz Gülü, salam.

Gecə yarısıdır. Hamı yatıb. İndi sənə yazdıqlarımı sabah göndərib-göndərməyəcəyi mi bilmirəm. Bizim dar və uzun eyvan yadındadı? Orda uzanmışdıq. Qaranlıqda. Əsgər böyrü üstə uzanmışdı. Otaqdan düşən işıqda qəzet oxuyurdu. Mən qızlardan, iş yerimdən danışırdım... Əsgər birdən dedi:

"Elektrik fişini kişiyyə verdin?"

"Hə"

Dedi: "Yaxşı?"

Dedim: "Elə bil yadından çıxdı. Sabah..."

Əsgər dedi: "Bu adam ki mən gördüm, fərli-başlı deyildi."

Dedim: "Düzdü. Başqa bir aləmdədir sanki."

Əfşin balaca qarışını göstərdi:

"Ata, Kəmali bəyin pencəyi bu qədər cirilmişdi."

Dedim: "Özünün xəbəri yoxuydu. Əfşin gördü."

Üçümüz də güldük.

Əfşin dedi: "Anam tikdi."

Əsgər qəzeti yerə qoydu:

"Sonra nə oldu?"

Əfşin otağın ışığına keçdi. Kəmali bəy kimi öz ətrafinə firlandı. Əllərini şalvarına sürtdü və Kəmali bəy kimi yavaş bir səslə dedi: "Önəmli deyil, əzizim."

Əsgər qalxıb qarşısında oturdu. Əfşin boyunu qucaqladı: "Düz demirəm?"

Dedim: "Niyə, anam, düz deyirsən."

Səsim titrəyirdi. Əsgər mənə zillənmişdi. Uzanıb göye baxdım. Ulduzlar ucu biz iynələr kimi ürəyimə batırıldı. Əfşin evə girdi. Mən qaldım və Əsgər. Mən də Əfşin qədər yüngülcə o dar və qaranlıq eyvandan çıxməq istəyirdim. Amma ölü kimi ağır uzanmışdım. Yəqin oranın gecələri başqa cürdür, əziz Güllü. İşıği var, səsi var. Buranın gecələrini yadına salım ki... nə olsun?

Murdad ayı.

Əzizim Güllü!

Qız, vitamin neyniyə bilər ki. Amma yenə də əllərin ağrımاسın. Əsgər gündə birin atır. İş-gücmüz elə də yaxşı deyil. Mən işləri qız-

lara tapşırıram, özüm də tikiş maşınlarının səsinə qulaq asıram. Dünən Əfşin hey gəlib gedirdi. Sarı, göy parça tikələrini toplayıb aparırdı. Bir göz qırpmında hər yeri qatıb-qarışdırıcı. Üstünə çıçırdım və iynə əlimə batdı. Barmağımı sömürdüm. Tərpənmədim. Nə qədər sürdүүнү bilmirəm. Əfşin gəlib məni zorla Kəmalinin otağına apardı. İlk dəfəydi onun otağına gedirdim. Əfşin "gözlərini yum" - dedi. Yumdum. "İndi aç". Əlində dimdiyi açıq rəngli bir quş var idi. "Çox gözəldir" dedim.

"Sənin düzəltdiyin bayquş öldü, yerinə də bu quş dünyaya gəldi" dedi.

Kəmali bəyə baxdım. Dedi:

"Hər ikisi quşdur, amma bu daha yaxşı oxuyur."

Keçən gecə Əsgər quşun qarnını yırtıb kiçik bir müqəvvə düzəldib Əfşinin əlinə verdi.

"Gilas ağacından as, sərcələr onu dağıtmalar." Məktubunu gözləyirəm.

Şəhrivər ayı.

Canım Güllü!

Bu gün Əfşini özümlə işə aparmadım. Kəmali bəyin otağının qabağından keçirdim. Sazını kökləyirdi. Çağırıcı: "Əfşin..."

A
İçəri keçməyə məcbur oldum. "Buyurun, oturun" - dedi.

Oturдум:

"Bu gün Əfşini evdə qoydum."

Baxışız ilə səbəbinə soruşdu.

"Yavaş-yavaş təkliyə alışmalıdır."

Başını tərpədib yavaş səslə dedi:

"Amma təklik yaxşı şey deyil."

Öz kobud səsimə təəccübləndim:

"Çox da yaxşıdır."

Dedi: "Siz bu günlər yorğunsunuz... çox yorğun."

Sitarı köksünə alıb çaldı. Gülücan, qızların məni çağırmasını arzulayırdım. Kaş müştəri gəlsin, tikiş maşını xarab olsun və mən ordan gedim - istəyirdim. Amma heç bir şey olmadı və mən olduğum yerdən tərpənmədim.

Mehr ayı.

14

SİRR

Onun qarşısında aciz olanda sırrimi fikirləşirəm. Sırrimi düşünmək məni rahatlaşdır. Bələ vaxtlarda gizlətdiyi xəzinəni düşünnüb güvən hissi ilə dolan bir kişi kimi oluram. Mən sırrimi hamilə qadın kimi hər yero daşıyıram. Böyük bir qayğı ilə ona yetişib gizli-gizli gülümşəyirəm.

O, niyə güldüyümü bilmək istəyir, o həşeyin niyəsini bilmək istəyir. Mən, özəl və iкnaedici bir səs tonu tapmışam. Sadə, bütöv bir cümlə onu razi sala bilir. Cavablarım ikibaşlı olmasın deyə, bütün diqqətimi toplayıram.

Onun içi yoxdur. Çoxbilməş adam da deyil. Buna görə sədaqət və açıqsözlülük onu razi salıb, hətta vəcdə gətirir. Mən həyatimdə bir sırrın olması ləzzətini on il birlikdə yaşadıqdan sonra anlamışam. Hər şey ortaqlıq olanda bir şeyin özəl olması insanı ləzzət hissi ilə doldurur.

15

Onunla avtobusa minirik. Avtobusda qələbəlikdir. Üzbəüz dayanmışıq. Aramızda avtobusun ortasındaki dəmir dirəkdən və mənim baxışımıla daha da gözəlləşən sirrdən başqa heç nə yoxdur. O, dəmir dirəyi görür, amma sırrimi yox, sırrimi görüb ona zərər verə bilmir. Onu məndən alıb aşağılaya da bilmir. Mən onu özümə sıxıb adamların arasından keçirəm. Avtobusdan enib birlikdə yola düşürük.

O yeriməyə aşiqdir. Məni də bu eşqə düşürmək üçün gecə-gündüz heç nəyə bənzəməyən yekə qarnımdan dənişir. Bir gün də ağ bir idman ayaqqabısı alıb gətirir. Onları geyinib çıyın-çıyınə yeriyirik. O dənişir, mən isə qulaq asıram. Əlimi əlində tutub məhəbbətlə sıxır. Yeni evlənən gənclər kimi rahat, xəyalsız xiyabanlarda dolaşın evə qayıdırıq.

16 O iki gün sonra gedir və mən sırrımlə tək qalıram.

Ona yaxşı baxıram. Qorxunu adamdan uzaqlaşdırın qalın səsi var.

Necə olur bilmirəm, amma sırrımlə tək qalmağa olan bütün həvəsimi itirirəm. Artıq onu görməyin heç bir sevinci qalmayıb. On-dan məndən uzaq durmasını isteyirəm. Ona ehtiyacım yoxdur. Heç vaxt öz içlərinə baxmayan sadə qadınların daha mətin olduqları gəlir ağlıma.

Bilirəm, sırrimin gözəlliyi geri gələcək. Bunu qabaqlar da təcrübə eləmişəm. O qayı-

dır və məni o qədər sevindirir ki, iki bədəndə bir ruh kimi yaşayıb bir cürə düşünməyimizi, yaşamamızı isteyir.

Bəlkə də indi yer altından yasa gedənlərə oxşayıram, çünki artıq ağlamıram. Səssizcə evə gəlib sırrımı tapıb qucaqlayıram. Ancaq belə anlarda ondan heç də az olmadığımı hiss eləyirəm. Soyuqqanlılıqla uzun-uzun yol gəzintilərinə ortaqlı oluram.

İKİ GÜN

Ərim aylar sonra səfərindən qayıtdı. Oğlum kiçik barmaqlarını onun qırırmızı saçlarına saldı:

"Gör nə ağarıb", qızım dedi: "Gör nə qaralıbsan, ata!"

18 "Ariqlamışan" - demədim. Yalnız güldüm. İkimiz də bir-birimizin gözlərinə baxıb güldük. Ərimin gözləri yaşıldır. Amma indi bulanıq görünürdü, gözlerinin ətrafına aq-qara çizgilər düşmüştü. İki gün sonra geri getməliydi. Əlimi əlində tutdu və üstündəki yanık izinə baxdı.

"Nə olub?"

Güldüm. Ucadan güldüm. Iz on iki yaşımdan qalan bir yara iziydi və ərim on üç il birlikdə yaşadıqdan sonra onu göründü. İndi artıq ağlayırdım. Sevincimdən ağlayırdım. Ərim məni gördü! Ayağımın altındaki mixçanı, boynumun dalındaki xalı görürdü.

Çiyin-çiyinə enli küçədə yola düşdük. Hava safiydi və Günəş sanki üzleri işıqlandırmaq üçün nur saçırı. Mağazaların karşısında dururduq və mən şüşələrdə özümüzə baxırdım.

Ərim bir mağazanın önündə dayandı:

"Hansını bəyənirsən?"

"Heç birini".

İsrar elədi. Uzun, mavi bir köynəyi gəstərdim. İçəri keçdik. Köynək bahaydı. Yavaş səslə dedim:

"Gedək."

Amma ərim pulları cibindən çıxarıb saidı. Üzümü yana çevirdim və pulları ikinci dəfə sayanda üzünün yandan görüntüsünü güzgüdə gördüm. Qızıma uzun əl-ayaqlı bir meymun, oğluma isə üç təkərli velosiped alıb qayıtdıq.

19 Gecə ərim məni adımla səslədi. Yumşaq bir səs tonu ilə...

"Qala bilərəm."

Otağın tavanına baxırdı.

"Əyər... əyər sən istəsən."

Mən də tavana baxdım. Rəngləri qabarmışdı və hər an töküle bilərdi.

"Burda iş taparam. Bu əllərimlə..."

Əllərinin barmaqları qısa, dırnaqları isə enlidir.

"Sən də çox çətinlik çəkibsən, bilirəm."

Yenə də eşitmək istəyirdim.

"Orda işin yaxşıdı. Buraxa bilməzsən."

Ürəyim çırpınırdı.

"Atacam... atacam. Burda başqa bir iş tapacam."

"Axı niyə?"

"Sənin üçün"

Bu bir cümlə ilə ömürlük tək qalıb özümün olan bu iki günü fikirləşə bilərdim. Ərim danişirdi. Səsində ötən illərin həyəcanı var idi. Üzümü ona tərəf çevirdim və öz səsimi işığın sönməsiylə birlikdə eşitdim:

"Get."

BİR AZ DA DE, MADAM

"Bitgin və yorğunsan".

Gənc qadın barmaqlarını saçlarının arasına apardı.

"Çox işləmək və belə-belə şeylərdəndi."

"Qəhvəni iç, özünü incitmə."

Qadın qəhvəni iyldi. Az-az ondan içib fincanı çevirdi. Əlini əlinin üstünə qoydu, başını aşağı salıb dinləməyə hazırlaşdı.

Madam yoğun barmaqları ilə fincanı əyib içində baxdı:

"Qol-budaqlı bir ağac görürəm."

Qadın tərpənmirdi.

"Sonunda ikiayırıçı bir yol. Qalmışan, hansına gedəcəyini bilmirsən. Qulağın məndədi?"

Qadın başını qaldırıb baxdı.

"Baş aça bilmirəm, amma yə bir məktub olacaq, ya da bir xəbər ki..."

Qadın maddim-maddim ona baxırdı.

"- səni sevindirəcək."

Qadının gözləri doldu:

"Demə Madam, heç bir xəbər gəlməyəcək; heç bir şey olmayıacaq."

Başını əllərinin arasına aldı, göz yaşları masanın üzərinə töküldü:

"Elə həmişə bunu deyirsən, amma heç bir xəbər çıxmır."

Madam dedi:

"Dedim xəbər var, demədim ki, xəbər gəlib sənin qapını döyücək. Elə şeylər var ki, bəzən gərək adam özü onun dalınca gedə."

Qadın ah-nalə elədi:

"Gedim nə deyim? Deyim getməsin, hə?"

"Hə, o cür bir söz de."

"Birdən o danışmasa, ya da çox tərbiyəli şəkildə ayrı bir işin yoxdumu - soruşa, nə olacaq?"

Madam bayıra çıxdı. Başqa müştəriyə gözləmə otağını göstərdi. Bir sıqaret alışdırıb qayıtdı.

"Artıq gedib, ya yox?"

Qadın bir az toxtamışdı:

"Bilmirəm. Təkcə bunu bilişəm ki, getməsə də mən artıq xoşbəxt deyiləm."

Madam gözünü qiydı.

"Ürəyindən keçənləri bilirəm. Səni çox sevən birisi olsa, xoşbəxt olarsan."

Sıqaretdən dərin bir qüllab aldı:

"Bu zəmanənin eşqləri eşq deyil. Əyri-üyrü, yarı-yarımçıqdırlar. Qadınlar bunu başa düşüb mənim yanımı gəlirlər."

Qadın masanın üstünə iki təzə pul qoydu.

"Sən onları bütövləşdirirsən?"

"Yox, canım, elə o yar-yarımçılığı da onlara saxlayım deyə gəlirlər."

Gənc qadın masaya sarı əyildi.

"Madam, bunu başara bilirsən?"

"Bəzən hə, bəzən də yox"

Fincanı yenidən fırlatdı.

"Amma sənə bir iş görmək olar."

Qadının gözləri parıldadı.

"Doğrudan?"

"Sözsüz. Bunu mən demirəm, falın deyir.

Gəl yaxına."

Qadın başını aşağı əydi.

"Bu yolu görürsən? Sonunda bir aydınlıq var. Yağışdan sonra görünən göyqurşağı kimidir."

Əllərini göyqurşağı kimi əydi. Qadına da onu hiss etdirmək üçün əlini bir az o formada saxladı. Qadın gülümsədi.

"Madam, de."

"Görürsən ki, ayrı müştərim var."

Qadın masanın üstündəki pullara yeni bir pul da artırdı.

Madam oturdu.

"Adında Z hərfi olan uca boylu bir xanım dalınca danışır. Amma nigaran olma. Bir iş görə bilməz. Ürəyini rahat tut. Şübhə eləmə. Güvən gözəl bir quşdur, qoyma ürəyindən uçub getsin. Başa düşürsən? Yoxsa yazıq olarsan."

Gözləmə otağından ard-arda bir neçə ös-kürək səsi gəldi.

Qadın bir kəlmə belə qaçırmamasın deyə, əlini üzünə dayayıb Madamın ağızına zillənmişdi. Madam ayağa qalxdı. Qadın onun qolundan tutdu.

"De madam... bir az da de."

Pulqabını masanın üstünə qoydu.

BİR QARDAŞ

Xalam dedi:

- adamın bir qardaşı olsa yaxşıdır, yaxşı bir qardaşı. Adamın səfərə gedəndə alnını qardaşı olan kişinin çıyınınə qoyması, ya da öpəndə üzündəki tüklərin kobudluğunu yanalarında hiss eləməsi gözəl duyğudur. Sonra qolunu kişinin belinə dolamaq, bunun bir kişi heykəli olduğunu düşünmək. Əllərini yuxarı apara bilər. Bu da çıyıləridir, enli, bir az da maili. Amma insanı güvən hissi ilə doldurur...

Xalam davam edirdi:

- o zaman dünyada bir eşqin yoxdur deyə, ürəyin yanmaz. Ən azından bacı-qardaşlıq məhəbbəti onun yerini doldurar...

Xalam dayım olmayan birindən danışırıdı. Dayımın üzü heç vaxt tüklü olmurdu. Üzünün dəriSİ ağızının ətrafında qırışlar salacaq qədər yumşaq idi. Boya kasasını qarışdırıb əlcəkləri geyindim. Xalam saçlarını boyatmağa

gəlmışdı. İşarə ilə bir az da gözləməmi istədi. Bu, ikinci dəfəsiydi. Barmaqlarımı saçlarının arasına saldım. Qara, boz tellər bir - birinə qarışmışdı. Kasa əlimdə dayanmışdım.

Dedi: - Otur hələ.

Dedi: - Kişi özünü bəyənmiş ola bilər. Çox danışan ola bilər, su kimi rahat yalan da deyə bilər... hamı dodaq bütəndə ancaq bacısı olan qadın rahatlıqla gülər. Kişi bu qadının gözünə axmaq yox, sadə bir insan görünər.

Xalam əllərini oynadıb, əlindəki kiçik güzgüdə özünə baxırdı. Sanki onda bu günə qədər görmədiyi şeylər görürdü.

Gözləri parıldayırdı. Fikrə gedirdi. Boyanı qarışdırmaqdan yoruldum. Ona çay gətirdim. Soruşdu:

- Bura bax, mən dərmanımı atdım, ya yox?

Dedim:

- Bilmirəm, görmədim.

Dedi: - Yadımdan çıxmazı maraqlıdı.

Dedi: - Bacı-qardaş arasındakı məhəbbət heç vaxt aradan getməz. Pis də olmaz. Adam qardaşının savaşar da. Amma bir gün elə bil heç nə olmayıb kimi barışa da bilər.

Kasanı götürüb dedim:

- Xala, saçlarının boyası.

Dedi: - Mən hazırlam.

Böyük güzgüni qarşısına qoyub kasanı əlinə verdim. Saçlarını daraqla səliqəyə salıb işə başladım:

- Saçlarına qulluq elə, xala. Beləsi ancaq döşək salmağa yarayar, yun kimi.

Xalam heç elə bil eșitmirdi. Qardaşdan, qardaşın yaxşılığından ikiəlli yapışmışdı.

Dedim:

- Vallah, biz ki qardaşdan yarımadiq.

Boyanın qalanını da saçlarına sürtüb dedim:

- Yarım saat gözlə.

Get-gedə qaralan boyalı cizgilərinə qədər yaxılmışdı. Üzü gün kimi eşiyə çıxmışdı. İşarə barmağı isə burnunun ucundaydı. Adətiydi, fikrilişəndə barmağı istər - istəməz burnunun ucuna gedərdi.

Dedim: - Bir filmə baxmaqla necəsən?

Dedi: - Sonra.

Amma mən filmi qoymuşdum və hələ heç nə olmamışdan güllələr atılmağa başlamışdı. Xalam bu sayaq vurhavur filmlərə aşiq idi.

Dedim: - Yarım saat qutardı. Yumalısan.

Dedi: - Bu imansız həmişə yuxuma gəlir.

Filmin qəhrəmanını deyirdi.

Dedim: - Xala, saçların.

Dedi: - Düzün istəsən, həmişə də yuxuda gəlmir. Bəzən oyaqlıqda da gəlir.

Dedim: - Çirkindi. Boyu çox qıсадı.

Xalam güldü. Ucadan qəhəqəhə çəkib güldü:

- Düz deyirsən. Nə ciyni var, nə boyu. Ancaq gözü var.

Sonra da, yaxşıdır ki, kişinin gözü olsun - deməyə başladı. Gözlə çox iş görmək olar - dedi. Onunla görünmədən görmək ola bilər.

Bu gün xalam filosof olmuşdu. Dedim:

- Xala saçların... bir az da keçsə, duzlu bir nənə olacaqsan.

Xalam qaça - qaça duşa getdi.

Dedim: - Xala, qal... ərin də evdə deyil.

Bu gecəni qal.

- Yox xalası, evə gedirəm.

- Darıxmazsan?

Yavaş səslə dedi: "Adam özündən uzaqda olan qardaşını düşünəndə..."

Göz vurdum:

- Bu qardaş hardan tapıldı, xala?

Saçlarını arxaya topladı:

- Yaxşı boyanıb, yox? - qalxdı ki, getsin.

Dedi: - Əllərin ağrımاسın.

- Demədin, xala?

Dedi: - Bilmirəm. Elə büyün tapdım. Sə hərçağı səfərə çıxanda məni qucaqladı.

Xalam susdu. Sanki demək istədiyi şeyi unutdu. Əli ilə bir şeyi atar kimi elədi: - Burax.

Pillələrdən aşağı endim.

Dedi: - get artıq. Mən gedərəm.

Bədəni getmişdi, amma başı hələ qapının arasındaydı:

- Bir qardaşın olması yaxşı şeydi, çox yaxşı şeydi.

Qapını möhkəm örtdü.

QAYĞISIZ

Küçənin döngəsindən burulanda kimsəni arxamda görmək istəmirəm. Amma bu, heç zaman baş tutmayan bir şeydir. Mən nə xalalarımı görüürəm, nə anamı, nə də qədim dostlarımı. Amma hər zaman mənimlə birlikdə bu dar küçəyə girib, evimdə öz evləri qədər rahatlıq hiss edən qadınlar, kişilər və hətta uşaqlar olurlar.

Mənim evim dar və çıxmaz bir döngənin içindədir. Küçədən bir döngə dönürsən, sonra mənim evimdir. Qapısı çox dardır, sanki ancaq bir nəfərin, o da arıq bir nəfərin keçməsi üçün düzəldilib. Mən evimin qapısı arasından bütün küçəni izləyə bilirəm.

Evimi sevirəm. İllərdir axtardıqdən sonra buranı tapmışam, dinc və rahatdır.

Elə eləmişəm ki, kimsəni özümlə evə gətirməyəm. Bu işi görə bilmək üçün illərlə vaxt sərf etmişəm. Dost-tanışlarının evimə gəlməməsi məni incitmır. Təklik də hiss eləmirəm.

Amma aylardır bir kişi yavaşça ardımdan gəlir və mən qapını örtmədən önce içəri girir. O, mətbəxdə qonaq otağındaymış kimi rahatdır. Sürətlə bitən yüksək səsli gülüşü və heç zaman mənə zillənməyən gözləri var. O saatlarla üzbüzdəki pəncərəyə, xalçanın gülünə, divar-daki rəsmə baxa bilər, amma mənə baxmaz.

Mən ürəyimdə ona kin bəsləmişəm. Hər səhər gecə gəldiyində onu evə qoymayacam deyə, qərar verirəm. Axşama yaxın səhər çığı verdiyim qəti qərarların hamisini unuduram.

Dayanıram. Sonra da onun addımlarının səsini arxamca eşidəndə hər şey bitir və bili-rəm ki, artıq heç nə öz əlimdə deyil.

Amma mən də yer üzündə yaşayan bir çox insan kimi, bir günlən içində neçə nəfər ola bilmərəm. Sakit, qayğısız, bəlli ritmdə yaşamaq istəyirəm... Küçəyə çıxmamağa qərar verirəm. Altı gündür ki, qapı bağlıdır. Mən razı görünürəm. Artıq kimsə məni narahat eləmir. Bu ev yalnız mənə məxsusdur. Mən onun otaqlarında, özüm üçün rahat - rahat dolaşıram.

Beşinci gündür. Mən bağırıram, amma səsimi duyan kimsə yoxdur. Bu üzdən yavaşça qapıya doğru gedirəm. Keçən üç gün içində dəfələrcə bu qapının arxasına gedib qayıtmışam. Ancaq açmamışam. Bu dəfə açarı fırladıb qapını yavaşça açıram. Küçə günün işığı ilə aydınlanıb, amma bom-boşdur.

ƏRİMİN ÜZÜ

Ərimin üzünü unutmuşam. Şəkillərini qarşıma düzüb baxıram. Hamısı yad kişilər-di. Birinin bigi var, birinin yox. Biri saçlarını arxaya darayıb. Başqası paltosunun yaxa-sını boynuna qədər qaldırıb. Heç biri o de-yil. Gecələr onu yuxumda görmək üçün tez yatıram, amma yuxularım yadımda qalmır. Paltar şafını düzənləyirəm. Əlimi illər qa-baq geydiyi pencəyinə sürtüb, divara vurdur-ğu yumruq izlərinə baxa-baxa qalıram.

Qaynanamın evinə gedirəm. Təzyiqinin qalxmasından, qonşunun verdiyi nəzirin ba-şa çatmasından danışır, amma oğlundan heç nə demir. Evlərində gəzirəm. Uşağın corab tayıni bəhanə eləyirəm. Əslində isə onu axta-rıram. Heç nə onun ətrini vermir. Həyətin o tayındakı balaca otağa gedirəm. Biz bu otaqda yaşamışq, amma heç nə onu mənə xatırlatmır.

Əsgərlidə çəkdirdiyi bir şəkil və sınıq çərçivədəki diplomu hələ də divardan asılıdır. Qızımla birlikdə evə qayıdıräm.

Qızım ona bənzəmir. Gözləri iridir. Kiprikləri arxaya burulub. Ərimin isə gözləri kiçikdir. Mızı baxışlarla adama zillənir. Gözlərimi ədyalın gülərinə dikmişəm. Bir neçə sañiyəlik də olsa, onun baxışlarını saxlamaq istəyirəm. Amma hər şey sürətlə uçub gedir və mən yenə də heç nə xatırlamıräm.

Ərim bizə yeni bir şəkil göndərib. Büyük bir parkın ortasında çönbələn oturub və günəşin şüaları üzünü ağappaq ağardıb. Başqa bir şəkildə də balacaboy, badam gözülü bir kişiylə xanımın arasında dirək kimi bitib. Başını dik tutub gülümsəyir. Yox, gülümsəmir. Sadəcə dişlərini ağardıb. Saatlarla ona baxıram.

"İşlərim bir az uzanıb."

Başımı telefon kabinetinə söykəyirəm.

"Neçə dənə gözəl şey almışam. Bəyənəcəksən..."

Dinmirəm.

"Niyə danışmırsan?"

"Sən de. Danış."

Səsi əriyir və yadına heç nəyi salmır.

O, qayıdır. Hər yeri yuyub təmizləmişəm. Gecədən bəri hamı bizdə onu gözləyir. Səhər alatoranlıqda gəlir. Anası namaz çadrasını örtüb yanında oturub. Ərim gedib-gəzdiyi yerlərdən söz açır. Bəzən də hamı birdən dañışır. Otaq qələbəlikdir.

Hamiya çay süzüb, onun gətirdiyi şirniyatlə otağa gəlirəm. Mətbəxin balaca pəncərəsindən ona baxıram. Üz-gözünü saqqal basıb, başından yağ süzülür və ağızı tcz-tez tərpənir. Səsi bütün səslərdən ucadır.

"Nə fikrə getmişən?! Gəl otur əravin yanında."

Ərimlə üzböüz otururam. Gözümü ona zilləyib səsinə qulaq asıram.

MƏZARIN EŞİYİNDE

Öncə ayaqlarını və altında bir neçə yırtığı olan corabını görürsən. Hələ bu zaman otağın ortasında elə-bələ durmadığını anlaysan. Ayaq iyi səni bura çəkib. Amma elə həmin anda iyi unudubsan. Divanın arxasından çıxan bir ayaq tayını görərək olduğun yerdə donub qalırsan. Masanın üstündəki bürüncü güldanda əyilən-düzələn və sanki güldanın içində əriyən, dağılan heykəlini görürsən. Bütün həcmi ilə suya dalan bir üzüçü kimi dərindən nəfəs alırsan. Sonra ayağa tərəf sürüñürsən. Ağlılı olmalısan. Onu qorxaq və mızı biri kimi deyil, dəcəl və yaramaz uşaq kimi tapıb gülümşəməlisən.

Divandan yapışb əyilirsən. Dar bir məzara atılmış leşə bənzəyir. Orda dayanıb bir cəsədə baxan diri adam kimi ona baxmamalısan. Divanı bir az əyməlisən. Çox tərpətmənə gərək yoxdur. Açıcağın üçbucaqda yerləşəcək qədər yer eləsən, yetər.

Yavaşça yanına uzanıb özünü yuxarı çekirsən. Başın rahatca onun sinəsinə yetişir.

Çətin işdir. İki nəfərin bu qədər dar bir yerdə uzanması olan iş deyil. Hər məzar ancaq bir nəfərə aiddir. Və ölmək də sanki özəl bir şey kimi yalnız onunkudur. Amma bəzi yerlərdə adam məstillerin arasından keçməyə məcbur olan əsgər kimi ariq və incə ola bilər. İndi ikiniz də ordasınız. Üzünü sənə tərəf çevirməyəcəyinə eminsən. Azacıq sonra uyuşdurulacaq biri kimi ancaq tavana baxır. Başını bu an çox yüksək görünən sinəsi üstə qoya bilərsən. Amma yox. Onun başı sənin sinə və ciyinlərinə söykənsin deyə, bir iş görməlisən. Bir cür sürətlə və mehribanlıqla bu işi etməlisən. Əl çəkməməlisən. O qədər ki, o, ümidsizliyin faydasız olduğunu, başını sənin sinən üstə qoyması gərkədiyini düşünsün.

Danişmasan, hər şeyi dağıtmış olacaqsən. Adını çağırmałısən. Səsində isə bir dünənə nəvaziş olmalıdır. Amma o, sənin ondan bir şeylər istədiyini, ya da üzr istəyən ləhnin olduğunu sanmamalıdır. Nə çox güclü, nə də çox zəif görünməlisən. İp üstə yeriyon kəndirbazlar kimi tarazlığını qorumağa çalışmalısan. Kəlmələr yumşaq və axıcı bir şəkildə ağızından çıxıb onun könlünə qonmalıdır. Körpəsinin qulağına layla deyən bir qadın zərafəti ilə bu işi etməlisən. Əlindən gələn yuyucu tozunun iyi, tozlu mebellərin iyi, qonaq otağında həbs olunmuş gün işığının

iyi diqqətini dağıdır. Amma sən nə iyi düşüñürsən, nə də pərdələrin arasında ilişib qalan səssizliyi. Yalnız ona baxır və danışırsan. Bunu hər bir qadın, hətta bu yekə vücudu sevməsə də, edə bilər. Amma yalnız bəzi qadınlar sonuna qədər gedərlər.

Bir əlinlə saçlarını oxşayırsan. Barmaqların onun başındaki alçaqlıq, hündürlüklerin üzərində dayanır. Tüklərin qalınlığını hiss edir. Kəpəklər toz kimi havaya sovrulur. Sınıq daş heykəl kimi heç tərpənmir. Amma görünüşünə aldamlırsan. Ruhu var və özü istəmədən sənin davranışının qarşısında çox həssas olub. Bir an qorxduğunu düşünür. Bir başqa an onu aldatmaq üçün yaradılmış ifritə olduğunu sanır. Vücudunun bütün ətləri bərkiyib. Özünə şübhə edib. Şübhə sənin də ürəyində cücərib. Onu elə orda, qonaq otağındaki divanın arxasında görməzlikdən gəlmən daha yaxşı deyilmiydi?! Bəlkə də hay-küy salmaq daha çox işə yarardı. Bu nöqtədə məsələ qəlizləşir. Evinə yanğın düşən bir insan qədər tələsik iş yerindən çıxb, xətakar bir insan kimi gizli, bu divanın daında uzandığı üçün özünə lənət yağıdır. Heç bir kişi belə bir iş görməz deyə, düşüñür. Amma o, bu oyunu oynayacaq qədər axmaqdır. Divanın üstündə otura bilərdi. Ya da sənin telefon dəstəyi boynunla ciynin arasında ikən kartof doğradığın yerdə, mətbəxə gələ bilərdi - düşündü.

Bir siçan kimi iki uzanmış adamın tələsi-nə düşdüyüne əsəbləşdiyini hiss edirsen. Xəfif bağırılarını eşidirsən Siçan indi yavaş-yavaş sənə doğru gəlib. Bunu dərin nəfəslərindən və təz-təz kiprik vurmasından, dodağının titrəməsindən və bədəninin hərarətin-dən anlayrsan.

Fikrinin nə zaman bu mərhələyə çatdığını bilməlisən. Eləcə də gündüzün bu vaxtı bu divanın arxasında nə edir - sualını soruştugu anı sezməlisən.

Elə bu an işini bilən bir əsgər kimi gülləni atmalısan. Yalnız qurşundan gülləni deyil, gülüşdən gülləni. Gülməyi bacarmalısan. Yalanı, hiyləsi olmayan bir adam kimi içdən gül-məlisən. Onu da rahathlıqla güldürəcək qədər içdən. Özünüzə baxıb, yüksək səslə gülməlisiniz. Belə bir anda gülüş qaranlıq gecədə bir salut parıltısı ola bilər. Bundan sonra sənin öpüşün artıq ona verdiyin bir rüşvət, bir ürək yanması, bir yalan deyil. Ancaq bir öpticük sizi bu iki nəfərlik məzardan qurtara bilər. Sonra da o, iş yerinə qayıdar. Və bütün insanlar yolda dodaqlarında anlamsız təbəs-süm olan, sinəsini təzə havayla dolmuş ki-mi dik tutaraq gedən pota bir kişi görərlər.

OYUNDAN YORĞUN

Atam qapını çırpıb getdi. Bizi də parka aparmadı. Anam uzanıb əli ilə üzünü tutmuşdu. Sanki gün işığının gözünə düşməsini istəmirdi. Aydın qapı-bacanı bir-birinə vurdur. Savaş oyunu oynadıq. Mən oğru oldum, Aydın tüfənglə məni qovaladı. Anamın yekə qarnının dalında səngər tutdum. O, mənə gülə atdı. Anam bizə deyinmədi. Aydın bir az da ucadan qışqırıldı. Mən təslim oldum. Dedim:

- Gəl indi bir park düzəldək.

Əvvəl pillələri düzdüük. Sonra da parkın ağacları olsun deyə, güldanları gətirdik. Aydın dedi:

- Heykəl!

Tez qaçıb kor qolçağımı gətirdim. Gözlərini aydın çıxartmışdı. Aydın ayaq üstə anama baxırdı. Qolumdan çəkib dedi:

"Gəl, anam da olar heykəlimiz."

Anamın ayağından tutub çəkdik. Tərpədə bilmirdik, ağıriydi. İkimiz köməkləşərək yenə də o biri ayağını çəkdik. Dal - dalı gedib düşdüük. Gülüsdük. Bir daha qalxdıq. Bu dəfə başını çəkdik. Sonra o biri ayağını çəkdik. O qədər tərpətdik ki, sonunda onu otağın ortasına gətirə bildik. İndi anamın gözləri yumuluydu, əllərini də yekə qarnının üstüne qoymuşdu.

Sonra anamın dövrəsinə çəpər çəkdik. Evdəki bütün yastiqları gətirib düzdüük. Atam evdə olsaydı, ikimizi də anbara salıb qapını qıfillayacaqdı. Anam da gözlərini açsa, qışqıracacaqdı. Amma açmındı. O, doğurcu bir heykəl kimi olmuşdu. İndi anam otağın tam ortasındaydı, ətrafında mən ucalıqda bir divar.

Aydın dedi:

- Gəl dava-dava oynayaq.

Dedim:

- Parkda savaşmazlar.

- Onda gəl "nənə, məni qurda vermə" oynayaq.

Bir-birimizi qovalayıb qışqırırdıq. Aydın birdən dayandı. Anama elə baxırdı, elə bil onun üzündə yeriyən bir qarışqaya baxırdı. Yaxınlısdım. Anamın gözünün ucundan su axırdı. Saçları da islanmışdı.

Dedim:

- Aydın, bu da fəvvərəmiz!

Aydın anamın bulaq kimi axan gözlərinə baxmaq üçün əyildi.

Yavaş səslə dedim:

- Gəl bu yana, burda daha çoxdu.

Aydın anamın üzünə sarı əyilib qışqırdı:

- Ana!

İkimiz də birdən dədik:

- Ana! Ana!

Anam əllərimizdən tutdu. Əlləri buz kimiymiidi.

- Bu qədər oynamadan yorulmadız?...

Mən çox yoruldum, uşaqlar. Oyun oynamadan çox yoruldum.

O güldü və su gözlerinin ucundan saçlarına töküldü.

Yavaş səslə dedim:
- Gəl bu yana, burda daha çoxdu.

Aydın anamın üzünə sarı əyilib qışqırdı:

- Ana!

İkimiz də birdən dədik:

- Ana! Ana!

Anam əllərimizdən tutdu. Əlləri buz kimiymiidi.

- Bu qədər oynamadan yorulmadız?...

Mən çox yoruldum, uşaqlar. Oyun oynamadan çox yoruldum.

O güldü və su gözlerinin ucundan saçlarına töküldü.

TORPAQ YOL

Burda olsaydın, bayıra çıxardıq. Bir az gəzib gələrdik. Hava aydın və rənglidir. Üzbəüzdəki bütün binalar gözəl bir qırmızıya çalırlar. Axşam bu yarımcıq hündür binaların arasında xəsif bəzəkli bir xanım kimi ürəyeyatımlıdır.

Bayıra çıxsayıdıq, uşaqlar qaçmağa başlayıb boş yerə hay-küy salacaqdılar. Dəqqədir ki, havada onları bu qədər cılğınlaşdırın bir şey var. Xəyalında bir musiqi çala bilsəydi, hərəktlərinin rəqsə bənzədiyini görərdin. Sonra hamımız qarışqaların sarı və təmiz dairənin ortasında bir baş barmağı boyda dəlikdən olan yuvalarının ətrafına toplanardıq. Uşaqlar arpa və çöplə dolu yuvanın sarı meydanının ətrafında oturardılar, bəlkə yuvanın içini də görsünlər deyə, daha çox əyilərdilər. Saatlarca qarışqaların otaqları haqda xəyallar qurardılar. Mən də uşaqlar

kimi çönbələn oturardım. Qarışqaların yollarına bir təm qabığı qoyub baxmağa başladım. Burda olsaydın, artıq hər qarışqa görəndə, öz-özünə iş və zəhmət haqda danışan birisi olmadığını görəcəkdim.

Olsaydın, bayırə çıxardıq. Gecənin, çağırılmamış qonaq kimi qəfil gəldiyini gördik. Bizim küçəylə prospekti bir-birinə bağlayan torpaq yol daha erkəndən qaranlıq və xəlvət olardı.

Burda olsaydın, dağlarda yanmış çiraqlara baxıb, bir-birimizə "nə qədər tez gecə oldu" - deyərdik və prospektdən torpaq yola düşərdik. Bilirsən, dar və torpaq yol o baş-bu başı işiq, amma içərisi qaranlıq bir tunelə bənzəyir. O qədər qaranlıq ki, yanından kölgə kimi səssiz keçən tək-tük insanları da görə bilmirsən. Qolundan yapışardım və iradəsizcə pulsuların əmniyyətindən danışardım. Bu isə sənin ağızından minlərlə acı sözün çıxmamasına bir başlanğıc olardı. Pulun qorxunc gücündən danışardın və gediləcək uzaq yerlərdən. Indi yoxluğunda bu torpaq yoluñ ikimizi də eyni şəkildə giriftar elədiyini düşünürəm. Mən sənə yaxınlaşar və bir az da yaxınlaşardım. Sən mənim əllərimi qolunun üstündə hiss eləməzdin və səsin get-gedə kobudlaşardı.

Qapının önündə dayanardıq, açar çıxarmaq üstündə çənə vurardıq. Qarşidakı supermarketdən düşən ağ işığa yaxınlaşmış çanta-min içindəki açarı axtarardım. Bu işi uzad-

dım. Gecədə bəzi şeylərin əskik olduğunu hiss edərdim. Sonra göyə baxardım. Böyük və ağ rəngli Ay yerindəydi. Uşaqlar əllərilə işarə eləyərək, ulduzları göstərərdilər. Havadə isə xəzif bir yanık iyi olardı. Amma yenə də bəzi şeylər əskik idi və sən yenə də danışardın. Bütün insan kimi yaşamadığımızı düşünərdin. Ancaq gündüzləri gecə eləyirik, o qədər.

Yoxsan ki, bəzən gündüzlərin gecə olmadığını görəsən. Düz elə gündüzün ilişdiyi bu dəqiqə kimi. Sanki bir tikə boğazda qalib, aşağı getmək istəmir. Pəncərədən bayırə baxanda min dənə bulanıq işıqlı divar görəcəyin bu an kimi. Burda olsaydın, görərdin; axşam heç o yumşaq və ürəyəyatım bəzəyi də olmayan bir qadındır, solğun üzüylə uca və yarımcıq binalara baxa-baxa qalıbdır.

Dayı və xalalarımın ilk ailə toplantısında mən uzun saçlı, balaca bir qızıydım. Anamın qucağından mənə baxıb-baxıb gülümşəyən Məmi dayiya baxardım. Dayı və xalalarım çox az görüşərdilər. Hər neçə ildən bir toplantı qurub, mənim anlamadığım şeylərdən danışardılar. O zaman otaq qara çantasını tez-tez açıb bağlayaraq, çeklərini göstərən ağ köynəkli dayının ətri ilə dolardı. Ya bir şey sıfariş vermək üçün bayırına çıxardı, ya da elə o yan-bu yana qaçardı. Anam deyərdi: "niyə özünü bu qədər yorursan? Maşallah, sənin hər şeyin var."

Kiçik dayı deyərdi: "qırx yaşına qədər milyoner oldunsa oldun, yoxsa..."

Çırtma çalar, arxadakı bəlli olmayan bir şeyə işaret edərdi:

"Mənim də iki il fürsətim var."

Məmi dayı gülərdi. Cürümüş dişləri göründə.

SEÇİM

Nadir dayı dövlət işçisiydi. Nasir dayı da Kanadaya getmişdi. Xalam saqqız çeynəyə-çeynəyə dırnaqlarına boy a çəkirdi.

Baci-qardaşlar bəzən yavaş, bəzən də ucadan, öz səslərindən yorulana qədər danışardılar. Anam hamiya şərbət gətirməyə gedərdi. Bir dəfə xalamin ürəyi getdi, mən üzünə su çilədim.

O ilki toplantıdan yadımda qalan tek şey onların Məmi dayiya sarı hückumu ydu. Hami onu tutub öpürdü. Hətta onunla əllə görüşmək belə istəməyən kiçik dayı da onu öpdü. Məmi dayı təəccübə onlara baxırdı. Xalamla anam boyunu oxşayırdılar. Nadir dayı gözlərini ovxaladı və Məmi dayının qolundan tutub titrək səslə dedi: "Qardaş, mənə halal elə." Kiçik dayı ona pul verdi. Xalam ərinin pijamasını ona gətirdi. Üst-başına ətir səpib yenidən öpdülər. Məmi dayı sevincək olmuşdu. Uzun, cirkli dırnaqlı əyri barmaqlarını havada tərpədirdi. Onu otaqdan çıxarıb rahat bir nəfəs aldılar. Sağollاشaraq, bir-birlərinə uğur arzuladılar.

O gündən iki il sonraydı; baci-qardaşlar yenə toplandılar. Kiçik dayı aralarında yoxuydu və hamı qara geyinmişdi. Məmi dayı da bir tərəfdə dırnaqlarını çeynəyirdi. Mən bir az böyümişəm və onların danışqlarını az-çox başa düşürəm. Toplantı bir gəyişmə və seçim toplantısına oxşayırdı. Elə bil bu dəfə də hamı Məmi dayiya səs verdi. Məmi

Dayı öz adını eşidəndə möhkəm bir əl çaldı və bura qədər ona hətta baxmayınlar üzlərinə çevirib gülümsədilər. Bu dəfə Nadir dayı bir ovuc şirkli, əzik pulu Məmi dayının başından tökdü. Xalam da ona ayaqlarına sürtmək üçün vazelin verdi.

Indi mən artıq iki uşaq anasıyam. Anam çox qocalıb. Keçən il Nasir dayı əlacsız bir dərdə düşüb, Kanada xəstəxanalarının birində öldü. Nadir dayı böyük bir ev almışdı və xalama Amerika VİZAsı düzəldirdi. Məmi dayı meyvə bazarında keşikçiydi; meyvə sandıqlarını daşıyırkırdı. Gecələr dükkanların qapısında yatardı. Bir az çürük meyvə ilə bacı-qardaşlarının görüşünə gedib gülümsəyərdi. Gülüşü neçə il qabaqki kimi, uşaq güllüsü təkin idi.

Son toplantı keçən həftə oldu. Hamı vardı. Nadir dayı bağırşağına əməl elətdirmişdi, buna görə birisi onu ora qədər daşınmayıdı. Gərgin-gərgin bir ucdan deyinirdi. Mən onlara çay dəmlədim. Otağa qayıdan da Nadir dayı qışqırırdı və xalam qolundan tutmuşdu:

"Dadaş... sən allah sakit ol."

Məmi dayı köynəyinin düyməsini sorurdu.

Nadir dayı Məmi dayının üstünə yeridi. Daldan paltarını tutdu. Qaldırıb həyətə apardı. Böyük bir ət leşi kimi onu özünə qalxan eləyib göyə sarı bağırdı:

"Bu heç dərdə dəyməyən yaramaza..."

Ay onun tutqun üzünü işıqlandırırdı:
"Niyə... axı niyə?"

Ağlamaq, şüvən, dua və qışqır-bağır bir-birinə qarışmışdı. Hamı bir-birilə danışındı. Məmi dayı qolunu üzünə tutmuşdu və ağızının ucundan su axırdı.

O gecə də keçən illərdə olduğu kimi, Məmi dayı seçilmədi. Onun yerinə Nadir Dayı gecə yarısı beyin infarktı ilə öldü.

Hər şey qurtaranda şənlik elədim. Rəqsi, mahnısı, çırığı, gülü olmayan bir şənlik. Səssiz-səmirsiziyydi. Heç bir şahidi də yoxuydu. Maqnitofonun səsini çoxaldıb özüm üçün oynaya bilərdim, oynamadım. Güzgünün qabağında dayanıb gözümə öz rəngində, qəhvə rəngli qələm çəkə bilərdim, çəkmədim. Ayaq barmaqlarına, çatlamış dabanıma, əlimə baxdıǵım diqqətlə baxa bilərdim, baxmadım. Arxa həyətdən evə dolan yanıq iyinin qarşısını almaq üçün pəncərəni bağlaya, bilərdim, bağlamadım. Otaqla mətbəxin işıqlarını yandıra bilərdim, yandırmadım. Rəngi qaçmış köynəyimi çıxarıb, turuncu köynəyi mi geyinə bilərdim, geyinmədim. Düz oturub çənəmi dizimdən çəkə bilərdim, çəkmədim.

Hər şey çox rahat keçmişdi, lazımsız bir savaş və ciddi bir vidalaşma. Mən bir daha bu zəncirini qırılmış qaşqabaqlılara, qulağını

divara yapışdırıb sürəkli "səssiz ol" deyən bu kişiyyə sahib oldum. O üç ayda hamisini bir-dən itirə bilərdim, amma indi hamisəna yenidən sahibiydim. Bir ildir ki, mənimdirler.

Uşaqlarım boy atıblar, qızım dil açır və oğlum hər şeyi anlamağa başlayıb. Mənsə həmişəki nəcib və ağır qadınam. İndi artıq uşaqlarımın əlindən tutub, nigaran və ürəyi dolu bir ana kimi adamların arasında yol gedə bilərəm.

Bunlar mənim öz seçdiyim sərvətlərimdir. Dağınıq və pərişan animda bu qərara gəlib çatdım. Həssas, pərişan bir kişinin eşqi iki şirin uşağın eşqiylə ictimai bir kişinin qarşısında heç nəydi. Başından bəri uduzmuş bir eşqiyyidi. Ayrılarının yanında hörmətdən məhrum olmamışdan qabaq öz gözümüzdən düşmüşdü. Gecikmədən, çox tez, çox tez geri çəkilməm gərəkdiyini bilirdim. Amma yənə də gec olmuşdu. Xiyaban qırığında durub, uşaqların çinqillərin üstündəki oyundan yorulmalarını, mənim insanların üzlərinə baxmağımı gözləməliydim. Onların dizləri üstündəki ərpimiş əllərinə, açaqlıq fırladan əllərinə, boyalı dırnaqlarla saçlarına qədər yuxarı gedib gələn əllərinə, ya da əsa üstündə, şalvar ci-bində olan, vidalaşmaq üçün qalxan, dodaqlar üstündə duran əllərinə baxmağımı yox.

Bir-birimizin əllərinə toxunmalydiq. Onun əllərinin sarı tükələri variydi və içi çox yumşaqydı. Bu, mehrbanlığı məni ağladan bir nəva-

zışiydi. Barmaqları qatlananda onların bəlkə də görünməyən titrəyişini hiss etməydirdim.

Hər şey çox rahat bitmişdi. Uşaqları yatarıb otağa qayıdıram. Əlimin dərisi çəkilir. Nəmləndirici sürtməliyəm. Ərimin qısa və dibdən tutulmuş dırnaqları olan əllərinə baxıram. Gözlərimi yummamalıyam, yumuram. Dizimin üstündəki əlin hər barmaq bəndində bir neçə qırış olduğunu görməliyəm. Gözlərimi açmalı, onun tüklərinin qara və six olduğunu, qısa dırnaqlarının dibdən tutulduğunu görməliyəm. Gözlərimi açmaliyam, açmırıam.

50.

MİLÇƏKLƏR

Onları görmüşdü. Qapının qolundan tutmuşdu. Ordaca durub baxmışdı. Onlar iki leş kimi bir-birinin qucağında donub qalmışdilar. Yaşlı qadın elə ordan qayıdırıb nə üçün dışarı çıxməq istədiyini unutmuşdu. Fikirləşmək faydasızıydı, yadına sala bilmirdi.

Pəncərənin arxasındaki üzüm ağacına gözlərini dikib, çayına şəkər töksün-tökmsin soruşan qız "yeməyə meylim yoxdu" - dedi. Bir azdan gəlib özünə çay tökəcək. Təsbehi barmaqlarının arasında tutdu. Quru dodaqları tez-tez tərpənməyə başladı. Onlardan biri həyəti diqqətlə süpürdü. Kaşılara diqqətlə süpürgə çəkdi və hər iki bağçanı alaq elədi. Həyəti suynan yudu. Şlanqın başını yuxarı çevirib divarları, üzüm ağacını və qızılıgulları islatdı. Yaş torpağın qoxusu açıq pəncərədən yaşlı qadının burnuna dəydi, amma o yerindən tərpənmədi.

51

Növbəti nahara qədər mətbəxdən çıxmadı. Yemək hazır olandan sora qaşiq və boş-qablarla otağa gəldi. Dinib-danışmadan süfrə başında oturdu. Bir-birinə baxmadılar. Yaşlı qadın sukutu sindirdi. Nahara meyli yox idi. Samavarın suyu qayndı. Üçü də samavarın piqhapiq səsinə qulaq asdlar, vizildayıb cütləşən milçəklərə baxdilar.

Yaşlı qadın gözlərini yumdu. O ikisi bir-birindən uzaq oturdular. Görəcəkləri bir iş qalmamışdı. Milçəklərin hərəkətini diqqətlə izlədilər. Milçəklər yaşlı qadının açıq qalmış ağızna qədər gedib, geri gəlirdilər.

Pəncərəni bağlayıb, pərdəni çekib, milçəkləri də dışarı çıxara bilərdilər, amma bu-nu eləmədilər.

Yaşlı qadın bir an üçün gözlərini açdı. Onlar onun baxışları altında daha çox əzildilər. Onlar üçün sanki yaşlı qadının bir də gözlərini yummazı daha da uzun sürdü.

Bir-birlərinə baxmadan, yavaş səslə danışmağa başladılar. Bir anlıq baxışları qadının yumulu və titrək kiprikləri üstə dondu. İndi yaşlı qadının üzü ağızının dərin çalası ilə birlikdə milçəkləri özünə çəkən bir kisə idi.

Axşamüstü saat 6-da onlardan biri çantani bağladı. Bəlli bir yerə baxmadan sağollaşib qapıya sarı getdi. O birisi də onunla birlikdə irəlilədi. Bir daha "gecəni qalıb səhər gedə bilərsən" - dedi. Axşamin xiyabanda piyada gedərək heç bir şey düşünmə-

dən adamlara baxa biləcəyin çağydı. Onlar bu gözəl axşamu səhər çağı itirmişdilər. İki si də eyni anda pəncərənin dalındakı genişliyə baxırdılar.

Taxta pəncərə bozarmış rəngi ilə köhnə və qaranlıq görünürdü. Xiyaban qələbəlik idi. Yaşlı kişilər dükanların qarşısında oturmuşdular və cavanlar boş-boşuna gəzirdilər.

Qız dostunu yola salandan sora otağa geldi. Yaşlı qadın qaranlıq otağın bir küncündə oturub, nahardan qalan yeməyini yeyirdi. Qız başını yastığın altına soxub qulaqların tutdu. Faydasız idi. Qadının taxma dişlərinin səsi yastığın altına da gəlirdi və milçəklər yastığın üstündə vizildayaraq cütləşirdilər.

MƏN PİŞƏM

"Sən çox gözəl qızsan."

Bunu dörd yaşlı qızıma deyirəm. Ovurdularını havayla doldurub əllərimin saçının üstündə qalacağı qədər yaxına gəlir.

"Niyə?"

Qızım gündə bir milyon dəfə "niyə" - deyir və mən işlərimi bitirib, naharımı yeyib, hələlik rahat olduğumdan deyirəm:

"Burnun findiq boydadi, ona görə."

"Niyə findiq?"

Məsələ təz qutarsın deyə, göz, qas və qu-laqlarını heç nəyə bənzətmirəm.

"Mən ağılliyam?"

Böyük nənəsinin də əvəzindən deməyimi istəyir.

"Hə"

"Niyə?"

Deyirəm: "dur çəkməcədən dırnaqtutanı gətir, dırnağını tutum."

Durur, amma getmir.

"Axı neynəmişəm ki, ağıllı olmuşam?"

Gözlərimi yumub əmr verirəm:

"Dırnaqtutan!"

Qızım aşiqanə sözlərə gündəlik südü və yumurtası qədər alışib. Bu sözləri ona gecə, bir oyunun ortasında, ya da tualetə aparanda deyə bilərəm. Bir gün də yadimdən çıxa bilər. Onda o, bildirçin kimi gəlib gözlərini ağızma və dodaqlarına zilləyir. Bəzi günlər əsəblərim gərgin olur. Fikrim gördüüm işdə olmur. Bir künçdə tək olmaq üçün uşaqların yeməklərini tez-tez verirəm. Belə anlarda ən kiçik səs belə, məni incidir. Diqqətim rahatca dağlır və qaşlarımın arasındakı qırış daha da dərinləşir. Qızım oyaqdır. Ondan yatağına getməsini istəyirəm. Səssizcə dediyimi eləyir. Üstünə yorğan çəkməyimə adət eləyib, elə ki, çökəndə saçları havaya uçsun. Bu işi görürəm. Yanından sovuşub çırqları söndürürəm. Televizor açıqdır. Başımı yastığa, söykəyib hər şeyi unuduram. Uzun zaman keçib. Film qurtarib. Eləbelə kanalları dəyişdirirəm. Qızım iməkləyə-iməkləyə, yavaşça mənə sarı gəlib, gəldiyi vəziyyətdə qalib. Ona baxıram. Televizorun işığı üzünüñ bir tərəfini işıqlandırıb. Alt dodağını sallayaraq gücnən deyir: "Mən inəyəm, mən eşşeyəm, mən pisəm, mən şərəfsizəm..."

Bu son kəlməni də bu gün öyrənib. Bir də başdan başlayır: "Mən eşşeyəm, mən pisəm, pisəm, eşşeyəm, ..."

Yumru üzünə, saf yanaqlarına, dolmuş gözlərinə baxıram. Balaca barmaqlarını bir-bir qatlayıb deyirəm:

"Sən pis deyilsən, sən eşşək deyilsən, deyilsən,..."

Amma bunlar işə yaramır. Sehir başqa kəlmələrdədir. Qızım gözlərini ağızından ayırmır.

"Mən səni sevirəm, həm də çox sevirəm."

Elə gəldiyi kimi, iməkləyə-iməkləyə, amma bu dəfə yeyin yatağına gedir və çox tez yatır.

Yumru üzünə, saf yanaqlarına, dolmuş gözlərinə baxıram. Balaca barmaqlarını bir-bir qatlayıb deyirəm:

"Sən pis deyilsən, sən eşşək deyilsən, deyilsən,..."

Amma bunlar işə yaramır. Sehir başqa kəlmələrdədir. Qızım gözlərini ağızından ayırmır.

"Mən səni sevirəm, həm də çox sevirəm."

Elə gəldiyi kimi, iməkləyə-iməkləyə, amma bu dəfə yeyin yatağına gedir və çox tez yatır.

ÜZÜNÜ BU YANA ÇEVİR

Sən nə vaxt bir qadın kimi yatağa gəlməyi öyrənəcəksən, dizlərini qarnına yapışdırıb yatan bir uşaq kimi yox. Hələ arxanı da çevirirsən. Üzünü bu yana çevir. Min yol sənə demişəm, sənə bir şey olsa da, bu zəhrimar yaşayışda bizim rahatlıq saatımız olan gecəyə yox, gündüzə saxla. İndi dön görüm. Özün də, sənə nə olub? Bir saat qabaq İbrahimin boşboğazlıqlarına gülürdün, bizi çatanda qaş-qabağını niyə sallayırsan? Nə oldu, indi biz olduq pis? Əlimin duzu yoxdur. Sənə azmə zəhmət çekdim? Saladı da mən düzəltdim. O qədər buyruq verdin ki, barmağımı da kəsdim. Hələ nə yaxşı ki, Şurəngiz dadima çatdı. Qazanı elə qarışdırıb fış-fış burnunu çəkirdin ki, ayağımı da kəssəydim, xəbərin olmayıacaqdı. Şurəngiz barmağıma bint vurdur. Çox gözəl. Dedim: "Həkim xanım, əllərin ağrısın." Nə gözəl güldü!

İndi dön artıq. Bilirəm, Şurəngizin köynəyinin dərdi düşüb canuva. Dedim axı, birləri sənə alacam. Bir az dözməlisən. Bu günlər bir az durum yaxşı deyil. İndi dön, məni peşman eləmə. Bu murdar əxlaqınla bir dənə yox, yüz dənə alacam, hə, canuva and olsun. Elə burda dur, gəlirəm. Ürəyin rahat olsun!

Dinsiz hava da bu gecə çox istidi. Axı arvat, bu nə oyundu, çıxardırsan? Gördün Şurəngiz necə deyib-gülürdü. Onun gülüşləri dünyanın bütün qəmlərini adamın ürəyindən çıxarıır. Sən necə? Elə odu da nargilə neyinə bənzəyirsən. Boş yerə əsəbləşirsən. Axı bir köynəyin bu qədər acısı olmaz. Bəzən bir qadınla yox, uşaqla evləndiyimi düşünürəm. İbrahimin necə gəyirdiyini gördün? Sən olsaydın, qan salardin, amma Şurəngiz neynədi? Qəşş elədi. İmansız o qədər güldü ki, saçları mənim dizimə töküldü. Bu qədər gülmə dedim, ətin tökülər. Qəhqəh çekdi. Sən də bir zəhər tuluğu kimi oturmuşdun. Səni tanıyıram. Keçəl başı əntər götürü kimi qızaran İbrahimə ürəyin yanındı. Hər kəs payına düşəni alar. Öz günahıdı. Kahının xüsusiyyətləri və bişmiş tərələrin ölü vitaminlərindən danışmaqla canımızı aldı. Hey danışdı... Pərdələri açmağı unutmusan. Bir az hava gölsin. Bu balaca isti otaqda boğuldum. Sən də bir leş kimi düşmüşən. Nə tərpənir, nə danışırsan. Nazını çekməkdən yoruldum. Nə məndə hövsələ qalıb, nə də sən on dörd yaşılı qızsan. Sənə də onun

köynəyindən alacam - dedim. Mətbəxdən çıxanda üzünün sarı limon qabığı kimi olduğunu gördüm. Key adamlar kimi maddim-maddim üzümə baxdın. Az qala yixılacaqdın.

Aman siz qadınların əlindən! Sizi yaxşı tanıyıram. Bir-birinizin əynində bir şey görçək bəh-bəhə, tərifə başlarsız. Ay nə gözəl olmusan, şix olmusan. Amma ürəyinizin içində bir şey sizi qidiqlar. Elə arvat belə şcylərlə arvatdı. Hələ bunlarla işim yox, sən dön. Sənə də birin alacam. Amma yaxası bir az bağlı olmalıdır. Şurəngizin sinəsi eşikdəydi. Sənə yaraşmaz. Ayrı bir modelin seçməlisən.

Gecə yarını keçib biz hələ yatmadısq. Sən bizi bir bax, arvadımız var deyə, sevinirik. Arvat demə, odun topası, kartof tayı de. Əstağfurullah, elə bax bu səhər gedib alaram, yaxşı oldu? Çox da bahalı olmaz. Cinsi elə də yaxşı deyildi. Yumşaqlığı barmağımı bir cür elədi. Bunu ona deyəndə qəh - qəh güldü. Dinsiz, gülüşünü isti su kimi adamın üstünə tökər. "Arvat deyilsən" - deyəndə bunu deyirəm. Bir şey səni qidiqlasayıdı da gəlib əlini qulunun parçasına sürtüb güləcəkdir. Heç nəyi üzüvə gətirməyəcəkdir. Qadınlar bir-birini görəndə gözləri qaplan gözü kimin parıldar. Sən limon kimi olmuşdun, o qırmızı alma kimi. Köynəyinin dərdinin sənin canuva düşdürüyü anladı. Yaziq pis iş görmədi ki. Bəyənsən, sənin olsun dedi. Sən də ki, lal olmuşdun. Maddim-maddim baxdın. Cavab

da vermək istəmədin. Sanki məni ilk dəfəydi görürdün. Hər şeyi qırıb-dağıtmaq istəyirdim. Amma axmaq mən, elə ordaca sənə də birini alaram - deyə, düşündüm. Yaxşı, niyə həyatı bizə cəhənnəm eləyirsən? ... Bir köynəyin bu qədər dəyərimi var? Belə zindəganlığa lənət olsun, daş düşsün başına. Gedib başqa yerdə ölü kimi yataram.

PUSQU

Qadın kişinin üzünə tüpürməyə gedəndə buludlu bir gün idi. Tüpürmək, şillə vurmaq, ya da nifrətini bir cürə göstərmək bütün ömrü boyu görmədiyi işlərdi. Amma atrıq yetkin bir qadın olduğuna görə, bu işləri görə bilərdi. Bir də ki, bu ürəyini boşaltmaq üçün son fürsətiydi. Kişi ölə bilərdi və o, sonsuza qədər bir iş görməliyəm düşüncəsin-dən heç vaxt qurtula bilməzdi.

Ona görə də o buludlu gündə onların qapısını döydü.

Keçən il kişinin xəstə olduğunu, gözünün nurunun azaldığını, çəlik götürdüyüünü və gedə bildiyi tək yerin xiyaban başındaki qəhvəxana olduğunu eşitmışdı. Təzyiqinin yuxarı olduğunu, qanında yağıن çoxluğunu və hərdən də sər-səm-sərsəm danişdığını bilirdi. Kişinin beyin

infarktı keçirdiyi xəbəri onu sevindirmədi. Hiss elədiyi tək şey onu tezliklə görə bilmək idi. Yaşlı gözlərinin on il qabaq bir məclisdə gördüyü qədər parlaq olmayacağı düşündü. Gözünün yaşıllının bulanmasından və hər zamankindan daha az adamın yadına pusquya yatmış bir qurbağanı salacağından əmin idi.

İçəri girəndə kimsə onun gəlməsindən təəccübəlmədi. Görüşə çox adam gəldi. Getməliydi. Bir az da uzun çəkmişdi hələ. Qadın xalanın yanında oturdu. Xala fərşin üstündəki qırıntıları əli ilə toplayırdı. Bu işi diqqətlə görür və yalandan içini çəkirdi. Kişinin yarıcaq gözləri pəncərəyə baxa-baxa qalmışdı. Yatağa yaxınlaşdı. Kişinin yatdığı yerdən qızılıgullar görünürdü. Ayaq üstə durdu və qırmızı, dolu fidanları görə bildiyinə sevindi. Qədim şəkillər, süni gül dəstələri, taxçadakı taxta sandıq, neft samavarı və köhnə radionun arasında ancaq güllər onu boğulmaqdan qurtarırdılar. Kişinin bədən forması mələfənin altından bəlli olurdu. Ariq ayaqları, şışmiş qarnı və dilinin bir azının eşiyyə çıxdığı əyri ağızı bəlliyydi. Keçmişlərdə də bir iş görmək istəyəndə sanki güc verməsi lazımmış kimi dilini bir az eşiyyə çıxardı.

Kişinin sidik qoxusu nəfəs borusunu doldurdu. Bu qarnı şışmiş, uzun, çirkli dırnaqlı kişi görmək istədiyi kişi deyildi. Belə olmasını gözləmirdi. Görmək istədiyi kişinin gözlə-

ri həddindən artıq yaşıl və dilinin ucu həddindən artıq qırmızıydı.

Bir çox günlər kişiye işgəncəli ölüm arzulmuşdı. Amma kişi dərd çəkməkdən həddən artıq bayığın idi. Ağır, yarıcaq gözləriylə bir tisbağaya bənzəyirdi. Boynu yox idi. Çənəsi sinezinin üstündəydi və ağızından xırıltı səsləri çıxırdı. Ağzının suyu çənəsinin üstündə bir çizgi çəkmişdi. Qadın bir dəsmal götürüb onun üstünə qoydu. Dəsmal suyu özünə çəkdi.

Otaqdan çıxdı. İki böyük addımla bu işi görmək mümkün idi. Zirzəminin pillələrindən aşağı endi. Zirzəminin ancaq yeddi pilləsi var idi. Hələ səkkiz yaşındaykən bir sərdabəyə endiyini sanardı. İndi isə bu otaq, bu həyat, bu zirzəmi nə qədər kiçik görünürdü. Zirzəminin qapısından asılmış əsgər ədalını çəkib içəri girdi. Qaranlıq və nəm iyi onu sehrlədi. Qorxdu. Kiçildi. Kiçik, çox kiçik, düz zirzəmidəki səkkiz yaşılı uşaq boyda kiçildi. Əsgər adyali işığın qabağını alırdı. Niyə o zamanlar qaranlığın bu pərdədən olduğunu düşünməmişdi. O zamanlar dünya qaranlıqdan da qaranlıq idi və qaranlıqda ancaq bir cüt yaşıl göz görünürdü. Qız zirzəminin soyuq beton divarına yapışmışdı. Balaca pəncərədən gələn zəif işqda işarə barmağıyla onun başını kəsən kişini gördü. Qorxmışdu. Adam kimi qorxmamışdı. Bir milçək kimi titrəmişdi və səsi çıxmamışdı.

İllər boyu lal olmuşdu və indi hər gün xəyal elədiyi işi eləməyə gəlmışdı. Yuxarı çıxdı. Kişinin bir tisbağa kimi ziğ içində ölməsinə sevinə bilərdi. Yavaş-yavaş kişinin ölümünün onunla bir bağlı olmadığını anlayırdı. Illər boyu yataqda qalıb, ölməyə bilərdi. Amma indi artıq onun üzünə tüpüre bilməyəcəyini də bilirdi. Səkkiz yaşında bir uşaq kimi pillənin bucağına sıxlıb su damcılarının çıkış səsinə, sıçanların divar arasında qaçış malarının səsinə və xalanın otaqdan gələn addım səslərinə qulaq asdı. Sonrada evinə, həyatına dönüb, onun yaşıl gözlərindən, dilindən və o yumşaq şeyə toxunanda ona əl verən bütün iyrənc duyğulardan bir dəfəlik qurtulub hər şeyi unuda bilər - deyə düşündü. Hər şey bitəcəkdi. Beton divara söykənib sürüdü. Zirzəmi necə də kiçik, dar və alçaq idi. Ondan qaçıla biləcək bir zirzəmiydi, amma o qəcmamışdı. Dırnaqlarını kişinin onu boğan tərəf qoxulu bədəninə soxa bilərdi. Illər sonra bir daha o yaşıl gözləri görüb beton divar və soyuq zirzəmini hiss etməyə geri dönmüşdü.

"Nə iş görürsən, bala?"

Ayaq səsini eşidəndə dal-dalı getdi və bəlkə də xalanın cehizi olan taxta sandığa dəydi.

"Ağlayırsan? Hamımız oləcəyik, bala."

"Yadıma düşür..."

"Bilirəm, bilirəm. Səni çox sevərdi. Uşaqlığında sənin əlini ağızında yumrulardı."

Yaşıl gözlü kişi xala üçün ölümündən qabaq olmuşdü. Ucadan ağladı. İndi artıq onun o murdar yaşıl gözlərdən nə qədər çox qorxduğunu bilən birinin olmadığını biliirdi. Əlindeki o yumşaq şeydən necə də iyrənmişdi. Kişi ölürdü və heç bir hadisə baş vermirdi.

"Qalx, bala. Qalx üst qata gedək."

Əsgər adyalını itələyib zirzəmidən çıxdı.

XATIRƏ

Müəllim sinifdə addımlayırdı. Divardan yuxarı dırmaşan işığın altında dayanırdı və yaşı ağızı yumulub-açılırdı:

"Childhood".

Səsi çox incə və yumşaq idi. Şagirdlər ağızının quyusundan çıxan səsləri çətinliklə eşidildilər:

"Hə, gözəl uşaqlıq günləri"

Şagird arxaya döndü. Həç kimi görmədi, amma onun səsini tanıyırdı. Həssaslığından xəbəri var idi və bəzi səsləri eşidincə çiraqdan çıxan cin kimi gəldiyini bildirdi. Sinifdəkilər onun küt-küt ətrafa baxdığını gördülər. Həmişə başı ağrıyan birisi kimi alını qırışmışdı. Kürsüyə söykəndi. Müəllim bu haqda yazılın bir məqalədən danışındı.

Yenidən ətrafına baxdı. O, getmişdi. Bir küçədən keçənin sözatmasından uzaqlaşan bir qadın kimi oldu. Pəncərədən salxım söyüdün budaqlarını gördü. Daha heç vaxt

gəlməməsini arzuladı. Onu sevmirdi. Səsi sıniq şüşə kimi bədənini yaralayırdı. Saatlarca ona danışandan sonra ürəyinin yükündən heç nə azalmayan bir adam kimi olmuşdu.

"Lövhəyə çağırıldığın o gün haqda yaza bilərsən."

Özüydü. Yavaşça gəlmışdı. Başını qaldırmadan kağızın üstünü könülsüz xətlər çəkdi.

"Gözəl bir şəir oxudun. Şəir qiraətində həmişə birinci olurdun. Ona görə də müəllim həmişə səni dinləməyə çağırırdı. Yadında? Sinif səssiziydi və uşaqların gözləri dolmuşdu. Sən oxudun: "Gilaş çiçəkləri."

Şagird kağızın üstünə bir təlxək çəkdi. Dönsəydi, onun oyununu çıxardığını, gilas çiçəkləri - deyib güldüyünü görəcəkdi.

"Yaz. Nigarən qalma. Bəlkə də ingiliscəsi bu qədər gülməli olmadı. Hələ,... ayrı şeylərdən də yaza bilərsən."

Şagird uşaqlıq zamanını, birinci sinifdəyə kən sinif nümayəndəsi olduğu günü xatırladı.

"Əlimə xətkəş alıb sinsin ən arxa tərəfinə, sinifdə qalan böyük uşaqların olduğu yerdə getdim."

"Və o tənbəllərdən biri, şataraqq, bir şillə ilişdirdi qulağının dibinə."

Üzünün bir tərəfi qızardı.

"Yaxşı, xoşuna gəlmirsə, demərəm!"

Şagird stulun üstündə tərpəndi.

"Çoxlu oyun bacaradıq. İydə dənəsiylə, noxudla, qurdlarla. Turşulu lavaşa və qara-qurut da alardıq."

O danışmasın deyə, tez-tez deyinirdi. Mizi gülüşlərini görmüşdü. Üzdə dürüst və səmimi görünmək üçün gülən, əslində dolayan adamlar kimi görünürdü.

Sədaqətlə onn könlünü almaq istədi:

"Hə, bir dəfə də məni döydülər."

Və döyülmüş adamlar kimi gülüb, onlar kimi danışdı:

"Mən də şüşələri sindirdim" - o səsini ucaltdı. Şagird onun səsinin duyulmasından nigaran olub ətrafına baxdı.

"Yox, şüşələri Əli sindirdi. Sən zirzəmiyə gedib orda acliq çəkirdin."

Şagird özünü itirmədi:

"Amma anam məni süfrənin başına geri gətirdi."

"Yox, canım, burun təmizləmək, əski yumaq anama nə vaxt, nə də hövsələ qoyurdu qala. Atanın səsiylə qayidirdin. Səsi guruldayan buludlar kimi səni qorxudurdu, məgər yox?" - şagird əlyələ alnına vurdu. Sanki beynini faydasız və əngəl bir düşüncədən qurtarmaq istəyirdi.

"Elə o neçə mədrəsə günü bir məqalə yazımağa kifayət edər."

Və yazdı: "Bu qədər yetər."

"Kifayət babanın kəlməsiydi, yadında?" - şagird onu yaxşı tanıydı. Hə, ya yox - deməyin heç təsiri yox id. Qır kimi yapışmışdı və sonuna qədər gedəcəkdi.

"Hər gün səhər başmaqlarını təmizləməliydim. Rahat geyinməsi üçün pencəyini tutmalıydim. Fırçayla ciynini kəpəklərdən və aq tükərdən arındırmalıydım. Sonra da balaca bir işçi kimi əlini uzadıydın."

Şagirdin dodaqlarına hüznlü bir təbəssüm qondu

"Həmişə ovcumə bir dəmir pul qoyardı."

"Dəmir pulu o qoymazdı!" - qarnına xəsif bir ağrı girdi. Sızıldadı:

"Niyə? O qoyardı."

İndi o səndəlin tam qabağına qədər gəlmişdi. Şagird ölüne qədər onun sözünü yorulmadan təkrar edəcəyini bilirdi.

"Niyə pulu üstünə atmadın? Niyə onda qışqırmadın?"

"Qışqırdım, qışqırdım."

Hərəkətlərində bir rəqs, səsində isə qınamaya var idi:

"Hə, amma səsini kimsə eşitməyən, zirzəmidə boçkaların arasında gəzən siçan kimi qışqırdın."

Və təkrarladı:

"Zirzəmidəki boçkaların" - şagird dizlərinin üstünə əyildi. Qan sürətlə beyninə doldu.

"Qorxurdum, qorxurdum."

Qulaqlarını tutdu. Başını qaldırdı. Şagirdlərin başları arasından ağızının quyuşu dərin və qaranlıq olan ustadı gördü. Dodaqlarından bəzi hərflər oxunurdu:

"Childhood, gözəl uşaqlıq günləri."

XƏDİ

Söz qurtaran deyildi. Taxçadakı güzgünü sindirmaq da hay - küyü azaltmadı. Güzgünün qırıntılarını topladilar. "Canın sağ olsun. Qada-bala uzaqlaşdı" - sözünü deməyə qarı yox idi.

Qoca kişi yumruğuyla mütəkkə kimi şişmiş ayağına vurdu. Boynunu büküb səslərə qulaq asdi. Kiçik bir uşaq ağlayırdı. Bu, nəvəsi olmaliydi; Əfsanə, ya da Pərvanə. Xatırlamırdı.

"Deyirəm, nəzirin pulun verək chtiyacı olan bir adama."

Xəlil dolu ağızıyla danişirdi.
"Camaata nə deyək?"

Birisini uzaqda uca səslə Quran oxuyurdu. Yenə də səslər bir-birinə qarışdı. Qoca kişi əlini xalçanın üstünə sürdü. Axşam yeməyi ni çəkməmişdilər. Qarının bütün fikrinin süfrədə olduğunu düşündü. Süfrədə artıq qasıq və bardaq olmasına vasvasılığı var. Ona-bu-

na qurban olur, gündə yüz yol çörəkçiye gedib süfrəni çörəklə doldurur.

Uşaq yaxına gəldi. Qarı olsaydı, uşağı kişinin dizləri üstə qoyardı və o, uşağın quş tüküni bənzər saçlarını öpərdi. Kiçik barmaqlarına toxunardı. Əlini səsə sarı uzatdı:

"Uşağı götür, Xəlil. Babacanı inçidər."

Xəlil onların görüşünə gec - gec gəlir.

Qarı deyir:

"Qadın uşağımı əlimdən aldı."

"O bədbəxtin boynuna atma. Qurt ağacın özündədi."

Qarı qəbul etmər. Həc vaxt qəbul etməyib. Bu günlər artıq qariya gücү çatmış. Bir-birilə dalaşış yamanlaşırlar.

Qoca kişi əliboş qayıdır. Uşaq uzaqlaşır. Kiçik gəlininin qırıq-qırıq gülüşünü eşidir.

"Babacan, yeməyini götür."

Qoca düyü dənələrini barmağıyla əzir. Əlinə bir qasıq verirlər. Yeməyi çörəklə yeməyə alışır.

"Bir tıkə çörək verin."

Qarı oralarda olsaydı, o deməmişdən çörək istədiyini anlayacaqdı. Əlini uzatdı. Yumşaq bir şeyə dəyincə geri çekdi. Ətraf qələbəlik idi. Yanından bir çox insan keçirdi. Bur-nuna ağır bir ətir toxundu. Büyük nəvəsiydi:

"Oğlum, bir tıkə çörək ver."

"Qara tapmadım, bunu geyindim. Nə olar ki?" - qoca kişi "bu gecəni çörəksiz keçinim" - deyə, düşündü.

Bosqabı ləpə ilə doluydu.

"Xədi... barı bir tikə et ver."

Amma qarı o tərəflərdə deyildi. Olsayıdı, "bu qarın başına bəla olacaq..." - deyordi. Sonra da yumşaq et tikəsini boşqabına qoyardı. Qoca çağırıldı:

"Xədi"

Yoxuydu. Bəlkə də fikri onun-bunun yanındaydı. Birdən biri az yeyər, ya da nə bilmə, Cəlilin əli turşuya çatmaz.

"Cəlilin bu evə ayaq basmadığı neçə ay olub?"

"Uşağım giriftardı."

Qoca kişi deyindi:

"Mənsurə kəfkir - çömçələri apardı?"

"Ona lazımdı."

"Bəs niyə gəlib. heç olmasa bir boş əllərin ağrımamasın da demədi?"

Qarı bağırıldı:

"Sənin atmacaların üzündən hamı bu evdən qaçaq düşüb."

Yaşlı bir səs dedi:

"Hamımız gedəcəyik."

Bir gün çıxbı getmişdi. Gecə - gündüz oyaq qalıb, küçədən gələn səslərə qulaq asmışdı. Gecə, ya gündüz olduğunu xatırlamırdı. Amma ayaq səsləri, sonra da qaynanasının səsini eşitmışdı.

"İnsaf deyil, məşədi!"

Maymaq qardaşı da demişdi:

"Yox, yox insaf deyil."

O, Xədicənin ətrini duymuşdu.

"Bədənim bütün şüşə qırığı olub. Qalx, evi süpür."

O, ürəyində, bir daha nə şüşələri, nə də Xədicənin ürəyini qıracaq - deyə, söz vermişdi. Əlini xalçanın üstünə sürtüb, iməkləyə - iməkləyə Xədicənin nəfəsi gələn bucağasarı gəldi. Əllərini yavaşça Xədicənin çənəsinə dirək elədiyi dizlərinə qoydu. Üzü islansıdı.

"Həyətdəki gülərə görürsən? Sənin üçün əkmışəm. Ətirlərini duysan, getməyə ürəyin gəlməyəcək."

Əlinin içini göstərdi: "Tikanı əlimə batdı. Köynəyimin qolu da yırtıldı... bax. Özüm tikdim. Yaxşı tikmişəm? Hə? Görürsən, sənə heç bir ehtiyacım yoxdu..." Xədicənin səsi ürəyini sevindirdi:

"Nə vaxt ki, ağ köynəyi ağ sapla tikdin, cəhənnəm olub gedəcəm!"

Düyü boğazında qaldı. Evdə bu qədər çox adam olmasaydı, Xədicəyə "düyunü elə bişirməlisən ki, öz-özünə boğazdan aşağı ensin" - deyəcəkdi. Sonra da küsülü kimi, "elə bir tikə çörək mənə yetər, qarnımı doyur" - deyəcəkdi. Xədicəni tapmaliydi. Ağır vücutunu tərpətdi. Qapıdan tutub ayağa qalxdı. Ona yol versinlər deyə, bir az tərəddüd etdi. Uşaqlar qonaq otağında oturub hır - hır gülürdülər. Qız dedi:

"Baba, hara gedirsən?"

Pıçılıtı ilə dedi:

"Mətbəxə gedirəm."

Xədicəni tapmağa getdiyini demədi.

Öz-özünə dedi:

"Buralarda olmalıdır."

Mətbəx doluydu.

"Babacan, nə istəyirsən?"

Gəliniydi.

"Heç nə."

Dal-dalı qayıtdı. Divardan tutub anbara getmək istədi. Anbar Xədicəni tapa biləcəyi son yerdi.

"Çıx dışarı, Xədicə."

Qapının qabağında oturdu.

"Qulaq as, bir söz demək istəyirəm. Özümüz aynada gördüm. Çox çirkinəm. Məndən qacaqda haqlısan. Çox çirkinəm, deyilmə?"

Evin arxasındaki anbardan bir səs deyir:
"Hə, çox."

"De, özünü rahatlat."

"Yekə burnunu aynada görə bildin?"

Qoca kişi barmağıyla burnuna toxunub güldü: "Hə, hə."

"Keçəl başını da gördün?"

"Hə."

Qoca kişi əlini başına qoydu. Sonra da yaş - yavaş bağlı kipriklərinə doğru endirdi.
"Acı dilini necə?"

Qoca kişi qəhqəhəylə güldü:

"Hə, gördüm. Lal olacam, Xədi, çıx dışarı, mən lal olacam."

Cəlil dedi:

"Babacan, bir şey itiribsən?"

Qoca kişinin dodağı qaçıdı. Qapının qolunu yavaşça çevirdi. Kılıdlıydı. Yorulmuşdu. Otağın ağır havası onu boğurdu. Uşaqlar ayağının önündən qaçıb getdilər. Ayağı bir qəndqabına dəydi. Durdu.

"Babacan, indi get. Uşaqlar, kənar..."

Qoca kişi düşündü:

"Bəs bu arvad hardadı?"

Çəpərlərdən tutub aşağı endi. Soyuq bir gecəydi. Yava. Ucadan çağırıldı:

"Xədi."

Evdən hay-küy gəlirdi. Qoca kişi titrədi. Pillələrin üstündə oturdu.

"Xədican... Xədicə, hardasan?"

Boynunu büküb qulaq asdı. Yarpaqların həzin titrəmə səsləri gəlirdi və havaya yanıq iyi yayılmışdı. Yüksək səslə dedi:

"Xədican?"

Ümidsizlik bir soyuq damcı kimi ürəyinə damdı və göz yaşı bir-birinə yapışmış kipriklərindən axdı. Dizlərinə döyüb hönkür - hönkür ağladı:

"Xədicanım ... Xədican."

qırmızı işığa bənzəyən cüziyyata. Qadınlar işlərini buraxıb gözlərini onun ağızına dikirlər.

Bibim deyir: qadınlar yas məclisində iki misqal yaş tökəndən sonra soruşmağa başlayırlar. Bu adamın niyə öldüyünü soruşmurlar. Yox, necə öldüyü daha önemlidir. Bibim deyir, qadınlar ölü adamın ölməmişdən qabaq nə dediyini bilmeyince, ya da, yaxın qohumlarından birinin ölümə bağlı yuxusunu eşitmeyince yerlərindən tərpənmək istəmirlər. Qadınlar bir şey tapmasalar, ölüm onlarla ciyin-ciyinə küçəyə çıxıb gedəcək və danışmaq istəyəcək. Bibim hadisənin özündən, qızın özünü yandırmasından heç nə demir. Göyə yüksələn alovlardan və üzünü ərinə tutub "qonşu damını asfalt eləyir?" soruşan qonşudan deyir.

Pişiklər divarların üstünə atılıb miyoldasıqlar. Sonra da iy hər yeri bürüyüb, yanmış bir adam iyi.

Qadınlar əllərinin üstünə vururlar və gözleri axmayan, amma kiprikləri isladan yaşı dolur.

Bibim əllərilə qızın alovlarla birlikdə havaya uçub qoz ağacına ilisən plastik paltarlarını göstərir. Qız qışqırır. Bibim səsini endirir:

"Qızın dərisi həyətdəki keramiklərə yapışmışdı"

Qadınlar deyirlər: "demə... demə..."

Bu yanma hadisəsinin cazibəsindəyən bibimin ətrafindakı dairəni daraldırlar. Bibim bir cadugər kimi onları ovsunlayıb.

DE, BİBİ

Qadınlar cüziyyatla bilgiyə çatarlar, həyatın dərinlərində olan bir bilgiyə. Onların çoxu kullı məsələlərdən bir şey bilmirlər, amma cüziyyat mirvari dənələri kimi beyinlərinin sədəfində gizlidir. Bir sap tapcaq ondan bir boyunbağı düzəldə bilirlər.

Kişilər, ən azından mənim bibimin əri kimi olan kişilər birinin intihar xəbərini eşidəndə saatlarla iqtisadi böhrandan, depressiyadan və ... danışırlar. Filan qadının boşanma xəbərini eşidəndə həmin ölkədəki boşanmalar haqda uzun bir siyahı verirlər. Bibimin ərinin qulaq asanları tum çürtayırlarsa, işlərinə davam eləyirlər. Qəzet oxumaqdadırlarsa, başlarını qəzətin arasına soxub yola verirlər və ən etinəsizləri arada bir mürgüləyir.

Amma bibim çox sürətlə külli şeylərdən cüziyyata keçir, hər birisi gecənin qaranlığında

Qonşular şlanqın bir tərəfini su lüləsinə təxib, bir tərəfini də qızın üstünə tuturlar.

Bibim deyir: "Süpürgə ki görübsüz? Uşaq islanmış bir süpürgə kimi olmuşdu."

Qadınlar dizlərinə döyürlər. Bibim otaqdan çıxır və qəmli bir üzlə geri gəlir. Başına döyrə:

"Vay, evim yixıldı. Vay, vay!"

Bu üz və bu sözlər gözləri qızın od tutmuş vücuduna düşən nənəliyin sözüdür.

Qadınların hamısı birlikdə deyirlər: "canın yansın, arvat"

Bibim deyir, xəstəxana yolunda nənəlik çantasını qızın bədəninə yapışdırır. Sürücü elini maşının sükanına çırır:

"Ay imansız, yanlıq bədənidən də əl çəkməyəksən?"

Qadınlar inildəyirlər.

Bibimin əri bir neçə dəqiqədən bəri otaqdadır:

"Uşağıın bədənini ədyalla örtmüşdülər. Nənəliyin çantası onun bədəninə dəyə bilməzdi."

Qadınlar bir bibimin ərinə baxırlar, bir də mənalı-mənalı bibimə:

"Nə çəkirsən bu kişinin əlindən?" Bu həvada donub qalan səssiz bir düşüncədir. Hamisi onu hiss eləyə bilir. Qadınlar bu arada atanın neynədiyini bilmək isteyirlər və bibim sadə bir "ağladı" ilə nağılini korlayacaq qədər bilgisiz deyil:

Ata başını bərk - bərk ağaca çırır. Bibim deyir, bu elə həmin o cırhacırla yanın, səsi kəsilməyən ağacdır.

Ata ağlayır, amma gözlərindən yaş çıxmır: "bilmirdim ... bilmirdim ... xəbərim yoxuydu. Səhər gedib axşam gəlirdim. Onun nələr çəkdiyini bilmirdim."

Qara çarsablı bir qadın kövrək səslə qışqırır:

"Necə yəni bilmirdin? Üz - gözü sap-sarıydi."

Qara bir də dilə gəlir:

"Əllərindən bilə bilərdin"

Həyat səslə dolur:

"Paltarlarından."

"Saçlarından, gözlərindən..."

Ər - arvadın səs küçü, dava - dalaşı yağış xəbəri kimidir. Küçənin bu başından o başına, divarbadivar, evbəev gəzə bilər. Amma ona baxmaq üçün başını qaldırmaq istəyən olmaz. Nənəlik isə kiçik uşağa banan suyu içirdəndə qızın quru dodaqlarla livan yumamasını göstərən açar dəliyindən baxmağın min istəyəni var. Qızın saçlarının yolunma xəbəri şəhərin ağaclarını sindiran tufana bənzəyir. Qadın, kişi və uşağıın günəşli bir gündə gəzməyə getmələrini hamı yemək bişirə - bişirə eşidə bilir, amma bibisinin ayağına düşüb yalvaran qızın səsi televizorun səsinə qarışib duyulmur.

Qadınlar qızın qışqırtılarını eşitmək üçün səssiz və səssiz olurlar:

"ana, ayağım yandı... ana..."

Ondan sonra yüksələn nalələrin səsi, bütün evlərin pəstularına qədər gedir. Heç bir kişi atasının qızı vurduğu şilləyə önəm vermir. Dərs durumunun pisliyindən xəbər verən qırmızı qiymət cədvəlinin damgası hamının görəcəyi qədər böyüüb. Amma qadınlar yuxularında da qızı görürler, od tutmuş bədənini girdəkan ağacına sıxır.

Qonşunun təzə gəlini qışqırır:

"Niyə özünə od vurmadın? Xalçalar da yanardılar. Niyə arvada od vurmadın? Niyə evinə od vurmadın?"

Bibimin səsi təzə gəlindən güclüdür.

"Qız özünə neft səpməmişdən qabaq hər yəni gül kimi təmizləmişdi. Uşağın əskilərini də yuyub ağacın budaqlarına sərmişdi."

Bibim özünə nağıl qutaranda "əskilərin də ucu yanmışdı" deyəcəyini xatırlatdı.

Qırx gün sonra qonşular bibimin yanına gəlirlər. Nənəlik ev-eşiyinə geri dönüb. Kişi-lərə görə hər şey bitib. Qadınlar yemək bişirirlər. Uşaqlarını məktəbə göndərirlər. Ərlərinin corablarını yamayırlar və ər - arvadın geri dönmələrindən sonrakı hadisələri düşünlərlər. Bibimin yanına gəlirlər. Bibimin "qız yandı, olan oldu, bitən bitdi" deməyən tək insan olduğunu bilirlər.

Bibim deyir:

"Nənəliyin bacıları iki gündə tökülib evi təmizlədilər. Keramikləri sürtmələrinin yə-

süpürgə çəkmələrinin səsini divarın dalından da eşitmək olurdu. Pişikləri divar başlarından qovdular. Bağçaya bir neçə bənövşə əkdir, amma gülər elə o axşam soldular... Ata günortadan sonra gəldi və gözünü bacıların əlləri çatmayan yaniq qoz yarpaqlarına dikdi. Qadın ara vermədən danışındı. Kimsə sözlərini başa düşmürdü. Amma səsini eşidirdi. Dar küçə o gündü səssizliyi heç görməmişdi. Sonra nalə səsi gəlmişdi.

Qonşular fərqli şeylər düşünürdülər:

"Kişi əzab çəkir..."

"Qadındı, nənəlikdi..."

Bibimin əri xəbər verdi:

"Çıxb getdilər. Gecə yarısına kimi qaydarlar."

Bibim həyətdə oturub:

"Qayıtmayacaqlar".

Yelin ev - ev gətirdiyi səslərə qulaq asır. Girdəkan ağacı yaniq yarpaqlarını divara cir-pur və cirhacır səs salır. Pişiklər miyoldaşırlar. Bibim sinəsinə döyüb səsin ahəngi ilə tərpənir.

Ertəsi gecə qonşular bibimin yanına gəldilər. Bibimin əri qapını qarnı endə açıb dedi:

"Bu günlərin birində daşınacaqlar... iki nəfər ev alqı - satqısından gəlmışdilər."

Qonşular bir bibimin ərinə, bir də mənali-mənəli bibimə baxırlar və əlibos evlərinə dönürlər.

QIZ

Ayağımın ucuyla yorğanı açıram:
"Dur ayağa, qız."

Səhərə yaxın Qəzəlin südünü verəndə kipriklərinin titrəməsindən oyaq olduğunu bilsəm. Həmişə belə olur. Ertəsi gün anasını görməyə gedəcəyi gecə yata bilmir.

Qıvraq və sürətlə yataqdan qalxır. Bu gün Həmid yoxdu. Olsayıdı, "zirək olub bu xanım!" deyəcəkdi.

Mənsə "müəmmmanın cavabını tapın" - deyərək atmaca atacaqdım.

Həmid təəccübənəcəkdi:
"Bu gün ayın sonumu?"

Hər ayın son günü, saat düz 12-də mən qızı nənəsinin evinə aparıram. Bir saat sonra anası gəlib onu özü ilə aparır və qız başlayır xəbərciliyə.

Bilirəm. Ayağını evdən eşiye qoyunca ar-tıq o, kar, lal, diqqətsizliyi və giçliyilə ada-

min hırsını çıxaran qız olmur. Gecə geri qaytarılarda isə bütün qanı çekilib qurudulmuş quş kimi divara yapışib qalır. Indi hələ adamlar və onun anası kimi bədbəxtliyi unudub rahat-rahat gələn, mizildayaraq "yazıq" - deyən qadınlar bir tərəfə qalsın, şəhərdəki ağacların belə, Həmidin mənə şillə vurdunu bildiklərini hiss eləyirəm.

Həmid "yazıq" - demədi. Dedi:
"Ləyaqətsiz."

Dedi: "Savadın bir qrama dəysəydi, gəlib özünü bu uşaqla mənim başıma salmazdın."

Nə ağladım, nə deyindim. Nə də qabaqkı arvadı kimi onu cırmaqladım. Soyuqqanlılıqla beynimə gələn ilk sözü dedim:

"Aparmayacam. Heç vaxt aparmayacam."

Öz-özümə düşündüm ki, bu fikir uzun zamanдан bəri içimdəydi, amma üzümə getirmirdim. Ürəyimdəki sözümü rahat və sürətlə deyə bildiyim üçün rahatladım. Qəzəl ağlayırdı. Qız dırnaqlarını çeynəyirdi. Başına qışqırdım:

"Get uşağın südünü gətir. Ağlamaqdan bağrı çartladı. Görmürsən?"

Qız yox olur və mən, "o olmasaydı, bizim də bütün ər-arvadlar kimi dava-dalaşdan sonra kiçik bir sülhümüz olardı" - deyə, düşünürəm.

Qız səhər yeməyinə süfrə düzüb. Səhv eləməsin deyə, çox diqqət eləyib.

Qəzəlin yumurtasını üzümə uzadır:

"Gözümə soxma. Yavaş - yavaş ver yesin." Bir gözü məndə, bir gözü saatdadır. Saatün batareyini çıxarıb zamanı dayandırmaq istəyirəm.

"Fincanı əlindən alıram:

"Ver görüm. Fikrin hardadı?"

Qəzəl ona sarı əl-ayaq çalıb gülümsəyir, qız arxamda dayanıb. Qəzəlin gülüşlərindən onun özünü bir siçan şəklinə saldığını anlayıram.

"Həyəti süpürüm?"

Özünü şirinlətməsinə heç hövsələm qalmayıb.

"Lazım deyil."

Qəzəlin üzünü yuyur. Burnunun ucunu öpür. Kiçik daraqla saçlarını darayır və hər an onun başının üstündəki saata baxır. Zindanın son dəqiqlərini yaşayan birisi kimi həyəcanlıdır. Yanaqları qızarır. Gözləri qızdırması olan adamın gözləri kimi parıldayır.

"Bu get-gəllər qızı halbahal eləyir. Qoymur bu evə alışsın".

Bu sözü mən deyirəm, çox adam da qəbul eləyir. Amma bu, ana-bala məhəbbəti haqda bildiyi hər şeyi danışmaq üçün həm də bir bəhanə olur.

"Ananın ürəyi uşağına yansaydı; atıb getməzdi".

Hələ də bilmirəm Həmid qızın anasını atıb, yoxsa o bunu.

Anasını bir dəfə görmüşdüm. Güdərək gizlice. Dolu, formada əndamı, adı üzü va-

riydi. Bir milyon qadının içində itəcək qədər adı idi. Ancaq dodaqlarındaki xəsif titrəmə onu o qədər qadının arasından qurtara bilir, ona sonsuz sadəlik və təmizlik verirdi. Həmid belə şçylərə "anadangəlmə şüursuzluq" deyirdi.

Maqnitofonu açıram. Pərdələrin altından üzümə düşən günün altında uzanıram. Qapının arasından Qəzəllə qız görünür. Qəzəl plastik dovşanın başını dişləyir. Qız ona baxır.

"Uyma, uşaq boğuldú".

Sonunda bu gün anasını görməyəcəyini başa düşür - deyə, düşünürəm. Musiqinin ritmi yavaşıyıb. Bu, Həmidin ilk günlərdə mənə verdiyi kasetdir. O günlərdə geydiyim köynəyi geyinib boş yerə gülürəm. O günlər qız yoxuydu, xatırlamıram. Ancaq gözəl geyimli, balaca bir şokolada "ana" deyən, hər kəsin qucağına gedən kiçik bir qızıydı. Sanki heç böyüməyəcəkdi.

Qəzəlin qışkırığına oyandım. Qəzəl qızın uzun və daranmamış saçlarını barmağına dolayıbdır.

Qız yavaş səslə deyir:

"Dartma, yolma deyirəm".

Dal - dalı gedir. Qəzəl əl çəkən deyil. Yenə də çekir.

"Əzizim, gəl ananın qucağına".

Tatı - tutu mənə tərəf gəlir. Ona lay - lay çalıb yatırıram. Qız qaşıq - boşqablarla səs salır. Süfrəni toplayıb mətbəxə aparması

üçün işarə eləyirəm. Heç nəyə meylim yoxdur. Cox tez yatıram. Oyananda gün otaqdan çəkilib. Qəzəlin üstündə adyal, mənimkində isə mələfə var.

Qız qırmızı və şişmiş gözləriylə məni gözləyir. Fikir vermirəm. Gözlərimi yumub başqa şeylər düşünməyə çalışıram; başımın üstündə oturub həmişəkindən qərib görünən bu lal quşdan başqa şeylər. Mızıldanıb nəsə oxuyur və gözlərini kiçik əqrəbi 3-ün üstündə duran saatdan ayırmır. Gözlərimi azacıq açıram. Corabının dəliyini, sıxıb buraxdığı barmaqlarını görürəm. Kövrəlmış səsini eşidirəm:

"Çay gətirim?"

Üzümü qollarımın arasındaki qaranlığa sıxıram. Hər şeyi, Həmidi, Qəzəli, özümü, bir sehrbaz kimi yavaşca, "duu" eləyib ağlayan qızı unutmağa çalışıram. Ona baxıram. Üzü sanki min gözlə ağlamış qədər islaqdır. Saatin yelqovanına zilləniib qalıram. Nə qədər zaman keçdiyini bilmirəm. Qız artıq ağlamır. Qalxıb onun kiçik çantasına, mənim qatlanmış hazır ləçəyimə baxıram. O, dirnaqlarını yavaşca dişlerinin arasından çıxarıb ayağının altında gizlədir. Bomboş gözlərlə maddim-maddim mənə baxır. Dodaqlarının xəsif titrəməsini görüb başımı çevirərkən öz qızığın səsimi eşidirəm: "Hazırlaş gedək, gecikmişik".

QADINLAR

Qadınlar iki qrupdu. Qorunanlar və qorunmayanlar. Birinci qrupu maşınla o yanbu yana aparırlar. Vaxtı-vaxtında gözəllik salonundan, hovuzdan, məktəbdən, iş yerindən və... götürürülər. Telefonla halını sorusurlar. Birdən başı ağrısə, "bir az istirahət etmən gərəkmirmi?" deyən biri vardır.

İkinci qrupun qadınları yeldə, yaşıda və küləkdə saatlarla avtobus növbəsində dururlar. Dəfələrcə avtobusun gələcəyi yero baxmayacaqlarını desələr də, boyunları istər-istəməz bir daha və bir daha o yönə çevrilir. Gecəyə qədər o yan-bu yana qaçırlar və gecə "əzizim, ağrıkəsici istəyirsinim?" deyən biri yoxdur.

Birinci qrupun qadınlarının səsi yumşaqdu və telefonla danışarkən gerçək yaşlarını bili mək çətindir. İkinci qrupun qadınları kəskin və acidirlər. Dişləri tez çürüyür. Və hər adət boyasının bahalığından şikayatçıdırular.

Qorunan qadın yerli-yersiz kilosunu ölüçür. Və şışmiş qarnından narahatdır. O, idman salonlarına, saunaya gedir... Gecə yeməyi yemir və bunu böyük bir ləzzətlə hər yerdə danışır. Dostlarının arasında çeşidli ariqlama dieti üsullarını paylaşırlar və onlardan birinin bişirdiyi tortu zövqlə yeyirlər. İdman müəllimləri onlara məşqi evdə də davam etmələrini məsləhət görür. Onlar ərlərindən idman etməyəndə onları cəzalandırmalarını istəyirlər.

Maqnitafona bir kasset salırlar. Dar bir paltar geyirlər və evin balkonunda ipatdı oynayırlar. Qarının içəri getməsi ancaq şanslılara üz gətirən bir möcüzədir. Şanslı qadın sərrini açıqlayır:

"Səhər yeməyindən önce yerimək."

Onlar bir-birlə qərarlaşırlar və səhər yuxulu gözlərlə evlərinə ən yaxın parka gedirlər. Dönüşdə doyun qarına bir yemək yeyirlər. Sonra da bir-birlərinə gecələri yemək yeri salat yeməyi önerirlər.

İkinci qrupun qadınları nə sauna tanıyor, nə hovuz. Yavaş-yavaş boş məmələr və asılmış qarınlarına zərərsiz bir ev pişiyi kimi alışırlar.

Saç ustası qorunan qadınları ilk baxışda tanıyor. O, əliaçıqlılıqla bağışlayır. Gizli bir anlaşmada ondan zamanın əsərlərini üzündən yox etməsini istəyir. Özünü acı bir ləzzətlə saç ustasının əllerinə tapşırır. Və təzə görünüşünün intizarını çəkir.

Qorunmayan qadın min bir dillə, saç ustasından onu kişisinin istədiyi şəklə salmasını istəyir. Saçlarını boyayır, amma qısaltır. Bir az qürur və utanca ərinin uzun saçdan xoşu gəldiyini söyləyir. Evliliklərindən bir neçə il sonra özlərinin sandıqları cəsarətlə saçlarını alman maneknləri kimi qısalıdırular.

Bir qadının əllərindən onun hansı qrupa aid olduğunu bilmək olar. Qorunmayan qadının əlində göy rəngli, şışmiş damarlar var və sümükləri görünür. Barmaqlarının təklikdə hərəkəti yoxdur. Əlinin hər tərəfi eyni anda beyindən əmr alır. Amma qorunan qadınların incə barmaqları var. Yumşaq və qıvrıqdırlar. Əlin hərəkətini təkmilləşdirmək üçün sürətlə ona uyum sağlayırlar. Qorunmayan qadının əlli itaat edərcəsinə bədəninin kənarlarından sallanıb və hərdən yuxarı qalxmaq istədikdə sinəsindən yuxarı qalxmır. Qorunan qadınlar ağır yerişlidirlər. Amma qorunmayan qadınlar ya çox yavaş, ya da çox sürətlə yeriyirlər. Ya belləri əyilib, ya da başları bədənlərinə uyumsuz bir yüksəklikdə yer alır. Onların yerişlərinin tamaşaçısı yoxdur. Onlar kişilərin söz atmalarından ləzzət almırlar. Diqqətlə, mehribanlıqla, eşqlə dolu baxışların onlara baxmayacağından əmindirlər.

Qorunmayan qadın ya deyinir, ya bir yərə zillənir, ya da gicəllənir. Ya qarinqululuq edir, ya da özünü belə, təngə gətirəcək qədər xəsislik edir. Qorunan qadın qonaqlıq qu-

rur, xarici səfərlərindən danışır, orta yaşlarını keçsə də, sürətli bir rəqs də edə bilir. Dostları onu öyürler və bu qədər cavan qaldığı üçün təəccübənləirlər.

Qorunmayan qadın oynamır. Dırnaqlarını uzatmaqdə uğurlu deyil. Dar bir köynəyi var. O, qızına baxır. Onun əyninə kəsə biləcəkmi?

Qorunan qadın kişini tanır. Ondan nə zaman və necə pul istəyəcəyini bilir. Bir ovçu kimi kişinin zəif yerlərinin pusqusunda yatır və ondan yararlanır. Qorunmayan qadın özünü də tanımır. Və hər zaman nədən o və kişişi heç nəyi eyni anda istəmirlər deyə, təəccübənlər. Qorunmayan qadın günah və vicdan əzabını doğulmamış əkizlər kimi özüylə daşıyır. O, ərindən nigarandır, o birisi isə özündən. Hər dəfə çek-ap edir. Qan analizinə gedir, sağlamdır, ancaq enerjisi azalıb. Xəstəlik və yaşlılıq onu min əjdahadan daha çox qorxudur. Amma qorunmayan qadın zamanın keçməsini bilmir. Birinci günə ikinci gün deyir, üçüncü günə dördüncü gün. Ərinin üzündəki ağ tükəri görür və sabahı düşünür.

Qorunmayan qadın ağlayır. Göz yaşları bitəcək qədər ağlayır. Qorunan qadın ağlamaq və hüznün yarı yolundan həyata qayıdır.

MÜNDƏRİCAT

Ön söz.....	3
Xəyanət.....	5
Mənim üçün bir saz.....	8
Sirr.....	15
İki gün.....	18
Bir az da de, Madam.....	21
Bir qardaş.....	25
Qayğısız.....	29
Ərimin üzü.....	31
Məzarın eşiyində.....	34
Oyundan yorğun.....	38
Torpaq yol.....	41
Seçim.....	44
Oynamalıyam, oynamıram.....	48
Milçəklər.....	51
Mən pisəm.....	54
Üzünü bu yana çevir.....	57
Pusqu.....	61
Xatirə.....	66
Xədi.....	70
De, bibi.....	76
Qız.....	82
Qadınlar.....	87

FƏRİBA VƏFI

OYUNDAN YORĞUN

(Azərbaycan dilində)

NƏŞRİYYAT REDAKTORU:

N.ƏBDÜLRƏHMANLI

KOMPÜTER TƏRTİBATI:

Sahib QƏNİYEV

Çapa imzalanmışdır: 28.08.2007

Formatı 84x108 1/32.

Fiziki ç/v 2,88; ş.ç/v 4,8.

Tirajı 500

QANUN NƏŞRİYYATI

Bakı, AZ 1001,

Natəvan döngəsi 1.

Tel: 493-84-30; 498-74-06;

437-52-84; 431-16-62

Faks: 493-84-30

E-mail: ms@azdata.net

Web: qanun.az